

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ELHÚNYT TAGJAI FÖLÖTT TARTOTT
EMLÉKBESZÉDEK.

SZERKESZTI A FŐTITKÁR.

XXI. KÖTET. — 5. SZÁM.

DARÁNYI IGNÁC T. TAG
EMLÉKEZETE.

IRTA

BERNÁT ISTVÁN

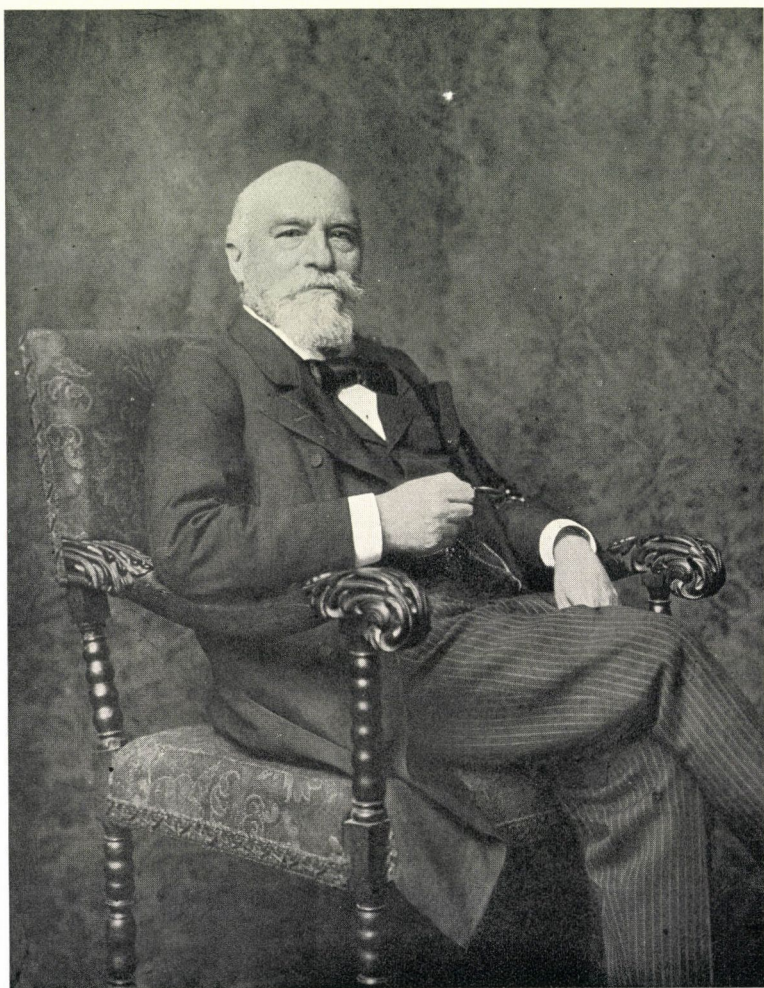
R. TAG.

(FELOLVASTA A M. T. AKADÉMIÁNAK 1931 MÁJUS 17-ÉN TARTOTT
ÖSSZES ÜLÉSÉN.)

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1931.

Pápa, 1931. Főiskolai könyvnyomda. (Felelős vezető Nánik Pál.)

Parányi István

Darányi Ignác emlékezete.

1849—1927.

Irta : Bernát István r. tag.

Pusztaszentgyörgyi és tetétleni Darányi Ignác Ó Felsége Ferenc Józsefnek v. b. t. tanácsosa, több mint tíz éven át eismert tekintélyű földművelési minisztere, a dunamelléki ref. egyházkerület 25 éven át munkáló főgondnoka, a Magyar Gazdaszövetség elnöki székében Károlyi Sándor gróf utóda, Akadémiáknak tiszteleti tagja, egyike volt legmunkásabb és legszerencsésebb kortársainknak. Szép és drágalátos dolog a külső elismerést megszerezni, polgártársaink előtt példaként kiemelkedni, de mind ennek valódi értékét csakis az ad, ha mögötte igazi és maradandó alkotások őrzik az elhúnyt emlékét.

Darányi Ignác megérte mind a kettőt. Fél századon át harcolt a rendelkezésére álló eszközökkel a politikai téren azért, mit jónak és helyesnek vélt, nem kerülhette tehát el a fórum zaját és összecsapásait. De mégis hajolt azon igazság felé, mit a *profunda silent* jelent. Becsületesen és őszintén igyekezett fegyverét úgy kezelni, hogy minél kevesebb sebet üssön. A kiegyenlítő megértést többre becsülte az ellenfél legázolása és kivégzésénél. Megjelenésében nem volt feltűnő, vagy hatást vadászó. Inkább visszahúzó és szerfölött óvatos. Nagy célok lebegnek ugyan előtte, de ez nem gátolja őt, hogy a legkisebb részletre is aggódó gonddal ne ügyeljen. Eltér a *minima non curat praetor*-nak sokszor annyira kényelmes elvétől. Mindent megfontol, mérlegre tesz s aztán határoz. De e határozatát halálosan komolyan veszi. Ez sikereinek titka. Követ köre, téglát téglára rakva, türelemmel és szívósan közeledik

céljai felé. E munkájában nem zavarja az, hogy mások más eszközöket használva, talán gyorsabban jutnak sikerhez. Ez, szerinte, nem lehet tartós, nem fogja kiállni az idők bírálatát. Ha a közvéleményre a célok kitűzésénél figyelemmel kell is lenni, az utak és módok megválasztását a tömeg hangulatára bízni és az után indulni, az igazi államférfinak nem lehet. Nem kicsinyelte, sőt szívesen fogadta a külső elismerést, de az igazi jutalmat mégis abban látta, ha alkotásai beváltak.

A külső keret, életének folyása, drámai megrendítő eseményekben, regényes vivódásokban, megrázó fordulatokban nem gazdag, sőt szegény. De a belső fejlődés, az ideálok kiformalása, az ösvény és az eszközök kiválasztása, az értük folyó munka annak, ki látni tud és látni akar, tele értékes tanulságokkal. Nem érdekes játéka-e a fensőbb erőknek, hogy Darányi Ignác, akit a nyilvános élet legfelsőbb régióiban mozogva, a kitüntetésnek és elismerésnek szinte terhelő tömege borított el, 1849 januárjában a mai Váci-utca egyik bombáktól biztosnak ítélt régi polgári házának pincéjében látott világot, akkor, amidőn Henczinek bombái hullottak Pestnek még szerény házaira. Budán nő fel. A jogi pályára lép, ügyvédi irodáját a régi Kígyó-tér és Uri-utca sarkán épült, »*párisinak*« nevezett házban nyitja meg. E ház akkor egyike volt a város nevezetességeinek, s párisinak azért nevezték, mert a párisi *passageok* módjára beüvegezett udvarán számos apró iparos és kereskedő várta a vevőt és szerezte meg az élethez szükségeseket.

A képviselőházba 1881-ben a budai II. kerület szabadelvű programmal küldi be. Tisza Kálmánnak nemcsak személyes híve, hanem sokat dolgozó munkatársa is. Az egyházpolitikai harcok idejében tevékeny szerepet játszik. 1878-tól a Tiszavölgyi Társaság titkára, később a szabadelvű párt, majd a képviselőház alelnöke. 1896-ban titkos tanácsos, 1902 óta a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka. Károlyi Sándor gróf halálát némileg megelőzőleg, átveszi a Magyar Gazdaszövetség elnökségét. 1895-ben a Bánffy-kabinetnek földművelésügyi minisztere lesz.

A kinevezés sokaknak meglepetés, mert Darányi Ignácot jogásznak és politikusnak ismerték ugyan, de kevesen hitték, hogy a földművelésügyi tárca ügyeit kifogástalanul tudja majd intézni. De több évre terjedő első minisztersége alatt oly munkát fejtett ki, ami ezeket az aggodalmakat nemcsak eloszlatta, hanem az elismerésnek, itt-ott a csodálkozó tiszteletnek adott helyet még azoknak táborában is, akiket politikailag barátai közé nem számíthatott. 1902-ben Andrássy Gyula gróffal és a felsőház mai elnökével, Wlassics Gyula báróval elhagyja a szabadelvű pártot, résztvesz az alkotmánypárt megszervezésében. A Wekerle-féle kabinetben újból mint földművelésügyi miniszter szerepel és intézi ezen tárcának ügyeit a koalíció bukásáig. Akadémiánk tiszteleti tagjai sorába 1909-ben választja meg. Az élet napja kezd lefelé hajlani. Lassanként visszahúzódik a politikától, habár annak fordulatait élete végéig kitartó figyelemmel kíséri. E mellett nem szűnik meg tevékeny részt venni egyháza ügyeinek intézésénél. Megmarad 1918-ig a Magyar Gazdaszövetség élén és kiterjedt birtokainak, ezek között örsújfalusi kedves uradalmának ügyeit gonddal, a nála megszokott körültekintéssel és alapossággal végzi.

Munkásságának vázolásánál fel kell még említenünk azt a tevékenységet, melyet hosszú időn keresztül a *Vöröskeresztnél*, a *Magyar Földhitelintézetnél*, a háboru alatt pedig, mint az idegen fogságba esett magyar katonák ügyeit intéző irodának elnöke és irányítója fejtett ki.

De immár a politikai események fölé emelkedve, megelégszik azok bírálatos méltatásával. Az összeomlott mult és nagy Magyarország romjai között, bármennyire fájhatott is ez neki, nem tartja ildomosnak és férfihoz illőnek az asszonyos jajveszékelést egy-egy alkotásának pusztulása miatt. Megadva magát a helyzet követelményeinek, filozofushoz illő nyugodt öregséget él. De jól esik neki, ha meghittei bizalommal fordulnak hozzá tanácsért. E lépést megbánni nem is igen van okuk, mert a tanács rendesen megfontolt, alapos és ennél fogva sikerre vezető. 1927 április 27-én nagyon rövid betegség után hagy itt bennünket búcsú nélkül. Ravatalát koszorúk és az igazi elismerésnek jelei

borítják. Fölötte Ravasz László, Akadémiánk tiszteleti tagja mond gyászbeszédet, dicsérve bölcsességét, jóságát és reámutatva arra, hogy »ismerte a világot és kiengesztelődött vele, ismerte az embereket és mégis szerette őket, ismerte az életet és mégis bízott a jövőben«. Mindez annál nagyobb dicséret, mert színigaz és megfelel a valónak. Ragyogó májusi nap volt, a fák tele ezüstös virággal, a nap-sugaras ég teli tavaszi ígéretekkel, mikor a tassi temetőnek általa kiszemelt helyén hamvait a nemzet jobbainak igaz részvéte és gyásza mellett átadtuk az anyaföldnek és a halhatatlanságnak.

Családot nem alapított, de testvérei és kiterjedt rokonsága szeretettel és tisztelettel fogták körül, ami bizonyos fokig pótolta és helyettesítette azt a melegséget, mi a családi tűzhelyet oly vonzóvá és termékenyítővé teszi. A vörösuralom alatt a nemzet többi nagyaival együtt ő is élvezte a gyűjtőfogház örömeit, később a parlamenti épületben volt túszként letartóztatva, sőt még egy harmadik fogság is várt reá, melyet a fővárosi szanatóriumok egyikében azért kellett elszenvednie, mert nemzetének és hazájának hű fia és kiváló politikusa volt. E fogságnak különösen az a része érintette fájdalmasan, amit az országházban kellett eltöltenie, ahol összetört lelkű, kétségbeesett és halálfélelemmel eltelt társai tették még keserűbbé e szomorú napok perceit és óráit. Meg kell azonban jegyezni, hogy Darányi Ignác, aki a mindennapi élet során óvatosan és szinte nőies aggodalommal került minden kellemetlent és testileg vagy lelkileg fájdalmas ütődést, ezen fogsága idejében határozottabbnak, nyugodtabbnak és elszántabbnak mutatkozott, mintsem maga is hitte volna. Mert nem egyszer nyilatkozott az eseményeket megelőzőleg úgy, hogy a halált elszenvedni reá nézve nem olyan fájdalmas, mint sínylődni kímeletlen, durva és könyörtelen bánásmód napról-napra ismétlődő sérelmének súlya alatt.

*

Vázolva életének folyását, méltatva az általa elért eredményeket, reá kell térnünk arra, mily talajból fakad-

tak elhatározásai, milyen volt az a környezet, melyben felnőtt és férfiúvá fejlődött.

A M. Tud. Akadémia tagjai közül bizonyára sokan vannak, kik előtt ismeretesek azok a mélyremerő, sőt szenvedélyes viták, melyek a körül a kérdés körül folytak, vajjon az egyéni jellemek fejlődése s e révén a nemzetek jellege a környezetnek róható-e fel, vagy pedig ennél döntőbbek azok az indítékok, melyekhez az átöröklés révén jutunk el. A mult században többségben voltak az első nézetnek hívei. Ma azonban a gondolkodók számbavehető része az átöröklés erejét hangoztatja.

Ez utóbbi nézetet megcáfolni alig lehet, de bizonyos, hogy az átöröklés mellett mégis nagy szerepe van a környezetnek is, mi elősegítheti a nemes csírák fejlődését, ha el nem tapossa őket. Az átöröklés és a környezetnek szerencsés összeműködése által jó létre a siker, fejlenek és jutnak érvényre a jellemek. *Galton* e kérdésekkel behatóan foglalkozott, szerinte a siker, mit kiváló emberek elértek, szembeszökően *családi ügy* volt, azaz a család, tehát a környezet érdeme.¹ Darányi Ignác esetében talán jogosult az a feltevés, hogy a nagyapa, ki nemes Kecskemét városának polgára, az apa, ki nagy uradalmaknak teljhatalmú igazgatója volt, átörökíték a földhöz való ragaszkodást a fiúra, illetőleg unokára, így sikereinek tényezői voltak. E mellett előkészíték a kedvező környezetet a sokat emlegetett milieut is.

Meglepően érdekes, hogy a Darányi-család emelkedésének egyik fő tényezője maga Kossuth Lajos volt, ki idősb Darányi Ignácot a pozsonyi diétákon megismerve, az általa kiadott *Országgyűlési Tudósítások* szerkesztésénél igénybe vette. Ezen a révén a fiatal tehetség értékes összeköttetéseket biztosított magának és különösen kiérdemelte Teleki József gróf családjának figyelmét is. Özvegy Teleki József grófné Wenkheim Béla grófnak, a későbbi miniszterelnöknek (1875 március 2—október 20-ig) ajánlatára javainak igazgatójává őt nevezte ki. E kinevezést örökösei is

¹ *Hereditary Genius* című művében.

fenntartották. Szinnyei József *Magyar Irók Élete és Munkái* című műve második részének 626. lapján közli, hogy *idősebb* Darányi Ignác 1844 január 29-től özv. gróf Teleki Józsefné gyermekeinek jószágkormányzója volt. Ez a gróf Teleki József nem Akadémiánknak néhai nagynevű első elnöke (született 1790, elhunyt 1855-ben), hanem hasonló nevű főkormányszéki tanácsos, aki 1817-ben húnyt el és akinek fia gróf Teleki *Domokos*, Akadémiánk tiszteleti tagja (született 1810 április 1.), akiről Darányi Ignácunk nyilván atyjától hallott adatok alapján előttem is oly sokszor megemlékezett. Gróf Teleki Domokos irodalmi munkásságát Szinnyeinek említett műve részletesen ismerteti. A 48 előtti világban az ilyen nagy hatáskörrel járó állások ott, hol a kellő feltételek nem hiányoztak, a jellemek iskolái voltak. Százak sorsát tartva kezükben a földesurak, vagy megbizottaik, megtanulták e hatalommal a köznek érdekeit is szolgálni. Így nőtt fel a táblabírák nemzedéke, a Deák Ferencek, Bezerédj Istvánok és társaiké, akiknél közdolgokban nem az önös haszon, hanem az általános érdek döntött. Az angol fejlődés megtermé a *gentleman* ritkuló fajtáját, a miénk azét a magyar úrét, aki jogosítványait csakis a nemzeti és emberi általános érdekekkel összhangban törekszik érvényesíteni.

Id. Darányi Ignác a letűnt kor tipikus alakja volt, ki az általa választott szerényebb kört, mint koporsójánál Török Pál elmondotta, egészen betöltötte és egész életén át a szigorú puritán kötelességérzetnek példája volt. Megbecsülte a jobbágyakat, sőt amint azt Hómann Bálintnak 1859-ben megjelent füzeté mondja, azoknak *hő pártolója* volt. A *tekintetes Darányi Ignác úrnak* ajánlott tanulmány címe: *Tájékozás az u. n. parasztgazdaságok rendezése körül*. Neje, a tassi Földváry-családnak egyik legértékesebb hajtása, aki túlélve férjét, hat gyermekének szentelte életét.

Ily ösökön keresztül sugárzott át Darányi Ignácba a föld és népének szeretete, a megbízhatóság, hűség és az állhatatosságnak megbecsülése. Ezekkel kapcsolatban az a vágy, hogy megszerezve a kellő hatáskört, ezeket az erkölcsi tulajdonságokat a hatalom kezelésénél párosítani kell

az igazság erényével és az egyének emelése révén szebb jövőt nyitni az egész nemzetnek. Pályája részleteiben és egészében ennek az ideálnak szolgálatában állott. Ezek a tényezők és hatások fejtik meg, hogy Darányi Ignác, aki az ország fővárosában született, ott töltötte fiatal éveit és ügyvédi pályára lépve, látszólag egészen más irányban indult, utóbb tehetségének és tudásának legjavát mégis a magyar föld és munkásainak javára igyekezett fordítani. Hasonlít ebben Melinehez, az egykori híres francia földművelésügyi miniszter és miniszterelnökhöz, aki maga is ügyvéd, de gondolkodó államférfiú is lévén, belátta az agrárkérdések döntő súlyát nemzetének jövőjére nézve és mindent megtett, hogy figyelmét visszaterelje az ősi rög-
höz, amely alatt azok az elhunyt ősök pihennek, kiknek hamvaiból a hazafias érzések fakadnak.

Munkájának eredményeit méltatva, nem szabad felednünk, hogy Darányi Ignác azokban az években serdült fel, melyek a kiegyezéshez vezettek és azokban az időkben kezdett érvényesülni, amikor a nemzetnek jobbjai optimista reményekkel eltelve, sokkal szebbnek képzelték el a jövőt, mint amilyenné az alakult. Lelkesítve a megszerzett szabadság mindenhatóságába vetett hit által, mertek remélni minden jót, álmodtak nemzeti nagyságról és csaknem végtelen haladásról. Ebből az időből származik Andrássy Gyula grófnak az az emlékezetes mondása, amely szerint a kiegyezés annyira biztosította a jövőt, hogy csak pár évtizedes békére van szükség és a nemzet el fog jutni nemcsak létének biztos megalapozásához, hanem a nemzeti nagysághoz is. Ebben a mondásban benne van a hit, a remény és a szabadság felemelő, boldogító, sebeket orvosló hatásában gyökerező meggyőződés is.

Minden számbavehető egyén el volt akkor telve attól a felfogástól, hogy az első feladat az egyének érvényesülése és nemzeti szabadság körének bővítése. Sajnos, az erre irányuló munka később nagyon is szűk határok közé szorult és később épp ezért egyoldalúnak bizonyult. Mindinkább azt a felfogást kezdi igaznak tartani a magyar, hogy a szabadság biztosítása közjogi téren és pedig fő-

leg Bécsrel szemben fontos. Ide irányulnak a politikai aréna legértékesebb erői, más mezőkön magára hagyván a fejlődést. Az 1868-as vívmányok biztosítása, esetleg kibővítése és szaporítása köti le a nemzeti élet erőit. Ezek mellett nagyon kevés erő és figyelem marad arra, hogy a belső egészséges fejlődést biztosítva, bevágjuk a téves utakat és szaporítsuk azokat a tulajdonságokat, melyek őrizve a szabadság uralmát a nemzeti élet egész területén, elég erőssé tesznek bennünket a fejlődő követelmények elbírására.

Az egyoldalúság, amiben tévedtünk, a nem közjogi kérdésekkel szemben mutatkozó közömbös érzéketlenség súlyos veszedelmek forrása lett. Félretolta és megbénította azokat, akik más feladatokra igyekeztek irányítani a nemzet figyelmét. Ezek és ezt saját tapasztalataimmal is igazolhatom, szerencséseknak érezhették magukat, ha sikerült az ostracizmust és a társadalmi bojkottot elkerülni. A helyzet urai kisebb vagy nagyobb nyomással biztosíták a közjogi feladatok túlsúlyát. Mintha a nemzeti élet tartalmát csak ezek adhatnák meg. Még sokáig azt sem vettük észre, hogy gazdasági szabadságunk, mi lényeges része a nemzeti szabadságnak, a haladó évekkel milyen csorbát szenvedhet és tényleg szenvedett is. Ezt nem volt elég megszerezni, gondoskodni kellett volna annak megőrzéséről is. A szabadság ára, mondják az angolok, az éber őrködés, a védelem, ellenségeivel szemben. Ezek nemcsak külsők, hanem belsők is lehettek. Ezek kihasználva azt a tévedést, hogy csak Bécs ellen kell küzdeni a szabadságért, megtámadták a magyarság fejlődésének feltételeit.

Megkísértem ezt mezőgazdaságunk történetéből vett érvekkel bizonyítani. Hazánknak a nemzet általános érdekeit felkaroló agrárpolitikára lett volna szüksége. Az agrárpolitika, szerintem, azt az állami tevékenységet jelenti, mely egyrészt a föld termelésének fokozására, a termékek minőségének javítására, másrészt ezzel kapcsolatosan a földből élő rétegek megerősítésére és érvényesülésére irányul. E feladatok első csoportja nem hív ki ellentmondást. A legutolsó időkig nem volt elfogadható érv, melyet a ter-

melés fokozása és javítása ellen felhoztak volna. Ma, amint tudjuk, némileg más a helyzet. Ellenben bekövetkezett az, hogy fokozódó termelés, okszerű gazdálkodás és munka mellett is az az osztály, mely ezt a tevékenységet végezte, a többi rétegekhez képest elmaradt, sőt politikai és társadalmi tekintetben inkább hanyatlott, mert erőfeszítéseinek kellő jutalmát megszerezni és magának megtartani nem bírta.¹ A politikai élet a különböző, bár egymásra utalt osztályok között nem egyszer ellentéteket szül. Ezek a hatalom megszerzésére és erősítésére irányuló törekvésekből fakadnak. Ebben a harcban a mezőgazdasági rétegek csaknem mindenütt a rövidebbet húzták. Nem tudták maguknak biztosítani azon tényezők feletti hatalmat, melyektől a mai viszonyok közt sikeres munkásságuk függött. Alárendeltebb, függő helyzetbe jutottak. Szabadságuknak tetemes részét elvesztették. Az értékesítésnél sem volt övék az utolsó szó. Ebben a tekintetben, azt hisszük, legmeggyőzőbb a mezőgazdasági hitel története.

A *hitel*, nagy Széchenyink mondása szerint az emelkedés tényezője és feltétele. De ezt száz hosszú év harcaival sem volt lehetséges olyan mértékben és olyan formában megszerezni, mi a mezőgazdaság céljainak megfelelő volna. A naturál gazdálkodás 1848 után a hitelgazdálkodásnak átmenet és előkészítés nélkül adott helyet. A jobbágy munkától megfosztott birtokosság a részére biztosított kárpótlást csak elkésve és akkor is súlyosan megcsonkítva kapta meg. Maga a volt jobbágy kénytelen volt mihamar észrevenni, hogy a réginél nem kevésbé súlyos terheket raktak rá a fokozott állami szolgáltatások, adók stb. képében.

Keleti Károly szerint 1848 előtt az országnak nem nemes népe 5.75 millió frt. adót fizetett. Öt évvel később,

¹ Mily erőfeszítéseket és sikert jelent az, ha, Keleti Károly akad. székfoglalója szerint, a múlt század első felében buzakivitelünk ritkán haladta meg a két millió (régi) mázsát. Összes gabonakivitelünk a legkiválóbb 1844-iki évben is alig öt millió mázsa. Ellenben már 1868-ban csak búzát 14.7 millió mázsát vittünk ki, gabonakivitelünk értéke meghaladta a 130 millió forintot. Csonka-Magyarország gabonakivitele volt 1929-ban 11 q, 284 millió pengő értékkel.

tehát 1853-ban pedig már 22.81 milliót volt kénytelen az állami kincstárba beszállítani, ma pedig, teszi hozzá, csak földadóban 35 milliót kell fizetnünk.¹

Ez nem jelent javulást a multtal szemben, sőt éppen ellenkezően, azt mutatja, hogy a birtok jövedelmének előbb szabad részére az állam nem kis mértékben tette reá kezét. Miután a tehermentesítést nem kielégítő módon vitték keresztül, nagy volt a hiány és élénk a kereslet a beruházható tőkék után. De a nagy *Földhitelintézet* is csak 1863-ban, a Kisbirtokosoké pedig 1879-ben kezdte meg működését. A kisemberek személyes hitelének kielégítését célzó szövetkezetek gondolatát Károlyi Sándor gróf és társai 1886-ban, tehát közel 40 évvel 1848 után, ültették át az életbe, az *Országos Központi Hitelszövetkezet* pedig a mult század végén kezdte meg működését. A nagy reform tehát nem sikerülhetett úgy, amint gondolva volt. Eltörölte a régi terheket, reá utalta úgy a volt földesurat, valamint a jobbágyot a hitelre, mint a fennmaradás és emelkedés eszközére, de nem tudott gondoskodni kellően arról, hogy ez a hitel kellő formában és kiterjedésben álljon rendelkezésére a reászorulóknak. Épp e miatt számtalan existencia ment tönkre és ezernyi család boldog otthona foszlott szét. Ne feledjük azt sem, hogy a hitel nemcsak a termelésnek és emelkedésnek lehet tényezője, hanem bizonyos esetekben az adós kárára is szolgálhat. Nálunk sok tekintetben ez történt. Az agrárhitel szervezésével elkéstünk, sőt e feladatot máig sem sikerült oly kielégítő módon megoldani, amint kívánatos lenne. Ma, több mint 100 évvel Széchenyi *Hitelének* megjelenése után, hitel szempontjából sok tekintetben rosszabbul állunk, mint állott a magyar földbirtok 1830-ban. Mérhetetlenül felszaporodott hiteligényeinket kielégíteni kellően ma nem tudjuk. Tudom, hogy ez nagyrészt a nemzetközi helyzetből folyik, de sokakat lehetett volna megmenteni, ha politikusaink e halálosan komoly probléma megoldását feladataik első sorába helyezik. Példa erre az

¹ Székfoglalója 1876-ban: *Visszapillantás közgazdaságunk egy negyedszázadára.*

Országos Központi Hitelszövetkezet története. E nagy és viruló intézetünk ki tudja mikor jött volna létre, ha *Darányi Ignác* bölcs beavatkozásának nem sikerül, a közérdekre való hivatkozással, legyőzni a létesülést gátló politikai ellentéteket a kormány és az ellenzékhez tartozó Károlyi Sándor gróf között. Darányi Ignácnak erről a nagy érdeméről még az O. K. H. kebelében is oly kevesen akarnak tudni.

Sok történt a termelés másik nagy tényezőjének, a gazdaságilag olyan értékes okos *munka* produktivitásának fejlesztése körül. Századunk elején Akadémiánk egy érdemes tagja vaskos kötetben tárgyalta annak a munkának jelentőségét, mely a társadalomnak és egyes alakzatainak megteremtője, fenntartója és megbontója. *Wekerle Sándor* és *Henry George*-ra utalva kiemeli, hogy a nagy eredmények sikere az okos munkához van kötve és azok az országok leggazdagabbak, melyekben a munka a leghatályosabb.¹ De utal arra is, hogy a munka a legtöbb embernél, sőt nemzetnél is nem népszerű és nem kívánatos tevékenység. Ha mögötte magasabb célok és ezekre vágyó elhatározás nem állnak, kínzó nyűg, sőt az elkeseredés forrása is lehet. A vele járó erőfeszítés, lemondás és az egyéni erők megkötése csak akkor válik igazán a megelégedésnek, sőt boldogságnak forrásává, ha felismerjük benne azt az eszközt, mely fensőbb célok megvalósítására irányul.

E mellett nagy különbség van a munka és munka között, a társadalmi rétegződés szempontjából is. A gazda munkája befejezett egész, siker esetén meghozza a maga látható jutalmát. A gyáripár munkása a sokat dicsőített munkamegosztás révén a részletek kidolgozására van utalva. A gazda érzi, hogy egymaga tud egészet termelni, míg a gyári munkásnál hiányzik az a kielégülés, mi a befejezett alkotás fölött érzett örömből fakad. Innen van az, hogy az arató munkások a hosszú nyári nap estélyén dalolva térnek otthonukba, a gyárak munkása pedig jó ha nem ökolbe szorított kézzel siet bosszút és megtorlást hirdető szónoklatok meghallgatására a gyár urai és azzal a társadalmi

¹ Kunz Jenő: *A munka*. Budapest, 1901.

fejlődéssel szemben, melyből a gyáripár fakadt. Mennyi anyag lehet ez az elmélkedésre!

A különbség azonban itt nem szűnik meg. A gyárak embere ellátja a társadalmat az anyagi boldogulás eszközeinek jelentékeny részével, e közben azonban maga a gépies munka révén elveszti a jellemnek sok értékes vonását. Nem tudva belényugodni abba, hogy maga is géppé legyen, fellázad ez ellen és szervezkedve megbontja azt a harmóniát, mely az örömmel végzett egyetértő munkából fakadhatna. Abban a nézetben van, hogy a *boss* önző kapzsisága dönti el sorsát. Ennél fensőbb erőkre nem is gondol, de részt kíván a hatalomból, mi sorsát intézi. Feje és szíve tele van az egyenlőség és demokrácia eszméivel. Törekvéseit ezekre támaszkodva okolja meg. Kötelességének érzi, hogy tudását és anyagi erőit e célnak szolgálatába állítsa. Mintha ez a felfogás magában hordaná a bomlasztó ellentétek csiráit! E helyzetből erednek a strikeok, a folytonos versengés, a társadalmi és politikai rend felforgatására irányuló törekvések, az állandósuló nyugtalan-ság, mi az iparos államok életét jellemzi. Ezen a gyári munkások javuló helyzete sem bír segíteni, sőt a növekvő erő érzete új igényeknek és követeléseknek forrása lesz.

Ezzel szemben lehetetlen tagadni, hogy az a békés, egymást megértő szellem, mi a letűnt századokban a munkás és gazda, a jobbágy és a földesúr között uralkodott, a patriarchalis kapcsolat, mi a két réteget összeforrasztá és a válságos pillanatokban a haza sikeres védelmét lehetővé tette, biztosítá a fejlődés, termelés folytonosságát is. Az itt-ott fellángoló ellentéteket sikerült úgy elintézni, hogy a mérkőzés rendesen újabb haladásnak adott helyet.

Ez nemcsak annak tudható be, hogy akkor a rideg anyagi hasznon felül az erkölcsi és vallásos indítékok nagyobb súllyal bírtak, mint a XIX. században, hanem be-folyt erre magának a mezei munkának természete is. Ez többnyire a szabad ég alatt, a szabad természet ölén folyik. E környezet, amelyben nincs korlátozva a látás, nincs megmérgezve a beszívott levegő, nem nyom bennünket az egyhangúság unalma és ingyen gyönyörködhetünk az égbolt

szépségében, az erdő és mező virágaiban, nem korbácsolja föl a vágyakat, sőt előkészíti a nyugalmas megelégedést. Mérsékelve az igényeket, könnyebbé teszi azok kielégítését. Nem kínozza a szívet a be nem tölthető vágyódások szűrő töviseivel. Végeredményében a nyugalom és megalkuvás bölcsőjévé lesz. Ellenben a szociálista izgatók őszinte pillanataikban bevallják, hogy céljuk ezzel teljesen ellentétes, ők az ipar munkásait nem békések és boldogakká, hanem elégedetlenekké akarják tenni, különben nem lehetnek kezükben eszközei a végső célnak, a *felforgatásnak*.

A mezei munka szerénységre is tanít. A szántó-vető sokszor tekint akarva nem akarva a fölé boruló égboltra, hiszen a munkájának sikerét biztosító napsugár vagy májusi eső onnan ömlik reá. Tudja, hogy a leglelküismeretesebb és okosabb munka is keveset ér, ha hiányzik az áldás. E tény előtt meg kell hajolnia a nélkül, hogy elvesztené a jobb jövőbe vetett reményét. E nélkül nem állaná a csapásokat s az elfagyott vagy jégverte mezőkön nem kezdené újra a munkát, nem veszítve el szívét és hitét.

Nem lévén barátja az újításoknak, szűk látókörének hibája, ha olykor nehezen bírható reá oly dolgokra, melyekből reá szemmel láthatóan nagy haszon fakadna. A burgonya meghonosítását a francia paraszt sokáig szívósan ellenezte és a szövetkezeti szervezkedés gondolata nem egy országban sokáig nem tudott népszerűvé lenni. A multból reá szállott hagyományokat azonban az erkölcsi és politikai világban is tiszteli. Előtte azok a mult bevált tapasztalatának értékes gyümölcse. Ez teszi a föld népét a trónok és oltárok, tehát a békés politikai fejlődés legbiztosabb támaszává. Ha belesodródik a forradalmakba, rendszerint eszközzé lesz és végül, amint ezt a francia és orosz példa mutatja, rendszeren a rövidebbet húzza.

Ha a közelmúltban annyi trón omlott össze és annyi oltáron olták ki a tüzet, azt mutatja, hogy a régi fenn tartó és államalkotó erők helyébe újak léptek, melyek kevésbé megbízhatók, mint a régiek. A falu a várost nem csak élelmiszerekkel, hanem pótolva a fogyatékos szaporodást, emberekkel is ellátja. Ennek biztosítása, a régi

erkölcsök erősítése, az agrárpolitikának oly feladata, mi az egész világra nézve életkérdés, de csak a jövedelmezőség emelésével kapcsolatban érhető el.

Mindezek legalább túlnyomó részükben ismert és sokszor elmondott dolgok. Ép ezért nem dicséret a politikusokra, ha mégsem voltak kellő figyelemmel azoknak az értékeknek megőrzésére, melyek az oltárokat és trónokat a vörös és egyéb felforgató áramlatoktól meg tudták volna védeni. Ami a földművelő rétegek belső szerkezetét, felfogását, erkölcsi érzését illeti, föltétlenül jobban állunk, mint az angolok vagy franciák, ahol szinte szégyenné vált a szülőfaluhoz való ragaszkodás. Nálunk is vannak ugyan a régi dicsőséget sirató, omladozó kúriák, de legalább nincsenek parlaggá tett mezők, mint Angliában. Sőt a faluk végén új utcasorok hirdetik a falusi nép élniakarását. A falu szépei nem fordítanak hátat a nép fiainak a városi utca-seprő vagy más hasonló functionarius kedvéért, mint Clemenceau és Tardieu hazájában. Mindamellet nem tagadhatjuk, hogy az idők járása megnehezült fölöttünk is.

A nyugatról kiindult társadalomellenes áramlatoktól mentesek mi sem vagyunk. A mezőgazdaság csekély jövedelmezősége ami lehetetlenné teszi a falusi munkabérek emelését, a drága, elégtelen és nem kellő formában nyújtott hitel, építés helyett a romlás tényezője. Nemcsak az egyes társadalmi rétegek jutnak így egymással ellentétbe, hanem Nyugat gazdasági haladása a vezető industrial-mercantil osztályban is kiélesíti az ellentéteket. A racionalizálás, mit a haladás feltételeként állítanak oda, megkimélve az embert a munkától, feleslegessé is teszi őt s így olyan veszedelmeket hord méhében, amiről szinte a beavatottak még maguk közt sem igen mernek fennszóval beszélni. Annál kevésbé a külvilág előtt. Ugy vannak vele, mint Voltaire, aki gondosan figyelt arra, hogy baráti körének fejtegetéseit inasai meg ne hallják, mert kedvük támadhatna azok nyomán az új társadalmi és jogi rendet a maguk izlése szerint megteremteni. Nyugat példája e téren nem lehet vonzó. Angolok és franciák sokat mulasztottak, mit az egyenlőség és humanismus nevében meg kellett volna

tenniök. Egyoldalunak és részrehajlóknak bizonyultak. Az uralkodó *haute bourgeoisie* nem egyszer helyezte saját érdekét a nemzeté fölé.

A mult század végén nálunk megindult agrármozgalomnak, melynek követeléseit Darányi Ignác mint kormányférfiú igyekezett megvalósítani, javára irandó, ha nálunk több történt az alsó rétegek érdekében, mint a nyugati demokrácia országaiban. Darányi Ignác érdeme, hogy felismerve a bajokat, melyekkel szemben a törvényhozás, sőt a mindent tudó és látó napi sajtó által irányított közvélemény is jónak látta sokáig a struccok politikáját folytatni, vállalkozott a helyesebb irányt megalapozó munka megkezdésére.

Elsőrangú feladatnak tekintve az egyén, a földmivesszét és a nemzet érdekében az értéket termelő *munka* megbecsülését, productivitásának emelését, aggódó gonddal ápolta és fejlesztette azokat a testi és lelki tényezőket, melyek ez értékes hajlandóságnak forrásai. Az embernek, mint a munka céljának és főeszközének érdekei lebegtek előtte. A termelés javítása és emelésének ide kellett irányulni. Arra törekedett, hogy a föld birtokosainak és művelőinek megadja az őket megillető súlyt és ébren tartsa bennük azt, hogy a nemzetnek a messze jövőbe nyúló érdekében folytatják tevékenységüket. Ezért tett sokat, nagyon sokat a falu társadalmi életének fellendítése, élénkítése és magasabb szintre emelése körül. Alapított népkönyvtárakat, rendezett aratóünnepeket, jutalmazta a hűséges cselédeket, igyekezett olcsóbb hitelt biztosítani és ezáltal fokozta a sikert. Teremtett lehetőségeket arra nézve, hogy a nincstelen nyugodt otthonhoz, családi házhoz és földbirtokhoz jusson.

A gazdasági munkásoknak otthont nyújtó 1907. évi XLVI. t.-c. szerint az állam 300.000 K-t szán e célra, melyből 1500 ház létesíthető. Mennyi örömet, boldogságot jelent ez azoknak, kik előbb összezsufolt, e mellett drága, levegőtlen lakásokban küzdöttek az élet feltételeiért!

Egy emlékbeszéd keretei nem elég bővek ahhoz, hogy mindazt felöleljük, mi ez irányban történt. Darányi Ignác

vezetése alatt a földművelési miniszterium, mint azt Czettler Jenő, a képviselőház érdemes alelnöke mondja, a mezőgazdasági szociálpolitika legfőbb szerve, felöleli mindazon intézkedéseket, melyekkel a kisgazdaosztály emelhető. Foglalkozik a mezőgazdasági kultúra előmozdításával, legfőbb tényezője az agrárpolitikának, emellett a mezőgazdasági szociálpolitika minden mozzanatában részt vesz mint kezdeményező, szervező, igazgató, felügyelő, felvilágosító, tanácsadó és tanulmányozó hatóság.¹

Darányi Ignác munkájának sokoldalúságát és mélyre menő alaposságát jobban feltüntetni alig lehet, mintha hivatkozom Dégen Árpádnak a kísérletügyi tanácsban 1927 június 15-én tartott igen szép emlékbeszédére, amelyben csak a hozzá közeleső részletekkel foglalkozva kijelenti, hogy lehetetlen az összes alkotásokat részletesen ismertetni. Maguknak a címszavaknak felsorolása másfél oldalt foglal le nála. A másik ide vonatkozó történeti okmány az 1909-ben a Magyar Tud. Akadémia elé terjesztett ajánlás, melynek alapján akadémiánk öt tiszteleti tagjai sorába igtatta. E szerint tíz évnél hosszabb miniszteri működése alatt a gazdasági szakértelemnek irodalmi, oktatási úton és nagy alkotásai révén való fejlesztése és terjesztése által annyit tett a tudomány és hazai közműveltség érdekében, mint előtte csak kevesen. Kiadott 300-nál több gazdasági munkát, alapított 2000-nél több népkönyvtárat, főiskolai rangra emelte az állatorvosi és a vidéki gazdasági intézeteket. Megteremté az egész világon egyedül álló mezőgazdasági muzeumot, melynek még II. Vilmos császár is bámulói közé szegődött.

Sokirányú munkásságának szerintem nincsen egyetlen ága sem, mi államférfiúi munkásságának és szíve meleg, az elesettekhez készséggel lehajló érzéseinek szőlőbb bizonyítéka volna, mint az u. n. *ruthén actio*.

Károlyi Sándor gróf egy alkalommal azt fejtegette, hogy minálunk, hol a nép faj, nyelv és gazdasági tekintetben oly nagy különbségeket mutat, az egyenlő elbánás,

¹ Magyar Mezőgazdasági Szociálpolitika. 316. l.

a törvények és kormányzati intézkedéseknek egyformasága, sokszor súlyos csapás és nagy károkat jelenthet. Több mint 30 év távlatából azt kell mondani, igaza volt! Az ebből folyó tarthatlan állapotok tették el nem kerülhetővé a ruthén actiót, mellyel a szükkeblűnek ítélt magyar többet tett a ruthénekért, mint saját véreiért.

Magyarország északkeleti részében az akkor uralkodott szabadelvű felfogás, tág teret nyitott a Galiciából tóduló, haszonra éhes és eszközeiben legfelebb in peius, a nép kárára válogató bevándorlóknak. Lelkiismereti és hazafias aggodalmak által nem korlátozva, kiméletlenül rávetették magukat a szegény, vezetőkre szoruló, de ezeket a legtöbb esetben nélkülöző falusi népességre, kihasználva az uzsora minden fajtájának lehetőségét. Rettenetes állapotokat teremtettek, amelyek feltárása borzalommal töltötte el azoknak szívét, akikből az emberi érzés ki nem halt. Ezeknek a tényeknek hatása alatt mozdult meg a nemzet lelkiismerete.

A Galiciából beözönlők, amint *Egan Ede* jelentéseiből tudjuk, pokoli leleményességgel használtak ki minden alkalmat, miből hasznót húzhattak, de ez rendesen a köz romlását jelentette. Új értékeket nem teremtettek, de a meglévők elsajátítását játszva tudták a gyámoltalan, jóhiszemű és szinte gyermekes jellemű néppel szemben keresztülvinni. Szinte teljesen megvalósíták a *sic nos non nobis* elvét. Mialatt a törvényhozás és a sajtó hirdette, hogy politikánk a szabadság és egyenlőségen alapúl, Máramaros és Bereg völgyeiben a modern rabszolgaság szinte korlátlanul szívta el a népnek vérét, törte le szabadságát.

E képmutatás ellen lázadt fel a nemeslelkűségnek egyik ritka pillanatában a közvélemény és került az ellentámadás élére Darányi Ignác, követelve a segítséget, ha szükséges, még kivételes rendszabályok igénybevételével is. A munka élére Egan Ede, egy hozzánk beszármazott irországi család sarjadéka került. Hatalmas ambícióval, munkát nem kímélve, fáradságot nem sajnálva, kezdte népmentő munkáját. Sajnos, hogy vérmérsékletének megfelelően sokszor túlzásokra adta magát, lehetővé téve a táma-

dásokat és megnehezítve miniszterének úgy sem könnyű helyzetét. Egan Ede élete virágában, teljesen máig sem tisztázott módon, helyet engedve a legsötétebb gyanúnak is, vesztette életét. A munka azonban tovább haladt, sőt kiterjedt később a felvidéknek még több vármegyéjére, majd Erdélynek, főleg a székelyek által lakott részeire is. A magyar vármegyékben az akció élére Darányi Ignác *Kazy Józsefet*, a későbbi államtitkárt állította. Erdélyben *Koós Mihály*, az Országos Mezőgazdasági Kamara ezidőszerinti érdemes igazgatója vette át a mentő munka vezetését és szerzett magának e téren nem könnyen feledhető érdemeket. Munkájukkal, mi a nálunk újszerű altruismus gyakorlati alkalmazása volt, érdemes már csak azért is foglalkozni, mert ezek hatása, ha minden jel nem csal, máig sem szűnt meg.

A baj forrása, amint említettük, a *laissez faire* kényelmes elvének a fennforgó esetben nagyon is kifogásolható alkalmazása volt. A magyar gazdaságtörténetnek szomorú lapjai beszélnek arról a pusztításról, amit ez átmenet nélkül bekövetkezett gazdasági liberalizmus a falvakon véghez vitt, véghez vitt különösen a határszéli távol vidékeken, amelyeket az akkor ébredező magyar gazdatársadalmi mozgalom és szervezkedés kevésbé tudott felölelni. Emlékezünk a rutén lakosság kétségbeesett helyzetére és emlékezünk azokra a jajkiáltásokra, amelyek az erdélyi magyarság, nevezetesen a székelység gazdasági pusztulására hívták fel az ország közfigyelmét a Királyhágón innen is. A magyar falu az ország belsőbb részein a Magyar Gazdaszövetségben és az ebből kisarjadzott szövetkezeti intézményekben fokozatosan több-kevesebb védelemhez jutott. Nem így az országnak nemzetiségek által vagy szórványosan, illetőleg elszigetelt csoportokban a magyarság által lakott távol vidékei. A gazdatársadalmi mozgalmaknak nem volt ehhez elég ereje, de e vidékek elmaradottabb kulturális helyzete sem volt hozzá eléggé megfelelő talaj.

Ez akciók lényege voltaképen abban állott, hogy az egész országra kiterjesszék a faluvédő társadalmi szervezeteket és anyagi eszközökkel is könnyítsék, fokozzák a

falugondozás eredményeit. Gazdavédelem és gazdaságfejlesztés, de egyuttal és ezekre támaszkodva a nagy nemzeti egység gondolata volt a kitűzött cél és a mozgató rugó, amely nemzeti egységben a magyar haza leggyengébb társadalmi rétege is védelmet talál. Ez a törekvés és ez a szellem mozgatta Darányinak a külön akcióit, ebből merítették azok erejüket és a szellemtől vezettetve érték el tiszteletreméltó sikereiket. Nem egy igen értékesnek bizonyult gazdaságfejlesztő kezdeményezés alakult ki ez akciókban kifejtett munkásság kereteiből, amik célszerű és értékes intézkedésekkel termékenyítették a földművelésügyi kormányzatot is. Azokon a vidékeken azonban, ahonnan kiindultak, szemmeláthatólag hozzájárultak úgy a gazdálkodás színvonalának, mint eredményességének emeléséhez. Ma már elárgultak azoknak a könyvtárak mélyén rejtőzködő jelentéseknek a lapjai, amelyek Darányinak a nemzeti és humanus törekvéseiről és azok eredményeiről adatszerűleg szólnak, de emlékük és hatásuk ott él ma is a haza testétől a történelmi sors által elszakított részekben és őrzik ott nemcsak a Darányi nevét, de őrzik annak a szeretetnek a nyomait, amivel Magyarország minden fiát és gazdátársadalmának leggyengébb rétegeit is olyan féltő gonddal felkarolta. De megőriznek még egyebeket is. Ezeknek a vidékeknek falusi népe mai elszakíttóságában egyházi szervezetin túl öntudatos és fejlődő életet a Darányi munkája révén keletkezett szervezeteiben, gazdaköreiben és szövetkezeteiben él. Sok tekintetben ennek köszönheti azt az ellenálló erőt, amit a megváltozott viszonyok között fokozottan ki kell fejtenie. Ennél nagyobb dicséretet mondani nehéz.

Vázolva a felhozottakkal, amikhez még sokat fűzhetnénk hozzá, Darányi Ignác tevékenységét a mező népe munkájának értékesebbé tétele körül és későbbre hagyva azt, mit a mezőgazdaság primatusáért kifejtett, át kell térnünk a termelés harmadik nagy tényezőjének, a *földbirtok* jelentőségének, illetőleg azoknak az intézkedéseknek méltatására, melyek itt Darányi Ignác munkáját örökbe-
csűvé teszik.

Az a nem szűnő izgatás, mi a háborút megelőző években a nagybirtok ellen folyt, igyekezett ugyan a nemzeti érdekek palástjába burkolózva népszerűvé lenni, de az igazi mozgató, az egyenetlenséget szító, a társadalom békéjét megbontó törekvés volt. Erőt adott neki a kétségkívül kifogásolható birtokmegosztás, a mezei proletárság szembe-tűnő szaporodása. E mellett a megtámadott rétegnek hallatlan közömbössége, sőt bűnös tehetetlensége e támadások visszaverésére és idegenkedése a szervezkedő gazdaosztály munkájának támogatására. Nehéz azokat megvédeni, akik saját védelmükre sem hajlandók.

A mindinkább erősebbé váló támadásokkal és a nem kevésbé veszedelmes közömbösséggel szemben ott állt Darányi Ignác azzal a kicsiny csoporttal, mely hajlandó volt őt munkájában támogatni. Törekvéseiknek az a meggyőződés adott irányt, kölcsönzött erőt, hogy Magyarország csakis akkor érhet el szebb jövőt, ha megóvjuk azoknak az alapoknak biztosságát, amelyekben fejlődött és ezer éven át fenn is állott. Ez a magyar föld és a belőle élő rétegek fejlődő jóléte. Amazt védeni kellett az eladósulástól, a szocialista izű támadásoktól, a szétporlasztó parcellázástól. Emezeknek megadni az emelkedés, a birtokszerzés lehetőségét, biztosítva jutalmazó árakkal termékeik értékesítését s ez úton a becsületes munka jutalmát.

Ez az egyetlen mondatba foglalható nagy feladat ép úgy ezer részletté bomlik szét az életben, mint a vízcsepp a mikroszkopon át tekintve, új világok foglalatává alakul át. Erő, elszánt lelkesedés, szivós, kitartó munka, diplomáciai érzék, a helyzet okos kihasználása, az emberi szív és lélek ismerete kell ahhoz, hogy e problémákat sikerrel oldhassuk meg. Mindenek fölött pedig komoly elszántság s az az elhatározás, hogy a közérdeket saját boldogságunk forrásává emeljük.

Honnan szerezte meg Darányi Ignác a sikernek ezeket a feltételeit, milyen talajból fakadnak indítékai és az az elhatározás, hogy vállalva a felelősség súlyos terhét, félretolva az *otium nobile* csábításait, feláldozza a nappal élvezeteit s az éjszakák nyugalma?

Érezte, hogy itt világnézetek ütköznek össze és a társadalom szerkezetét módosító problémákat kell megoldani úgy, hogy nagy értékek el ne vesszenek, a társadalmi béke meg ne bomoljon. Vállalkozott reá. Támadták innen, de túlról is. Szemére vetették, hogy a latifundiumok urai után jár, míg elég része volt oly gyanúsításban is, hogy csak a parasztok kedvét keresi. A középúton haladók rendes sorsa ez. Pedig amit a telepítések körül tett, a parcellázások, melyeket végrehajtott, egyaránt javára váltak az uradalmak eladóinak, de a kisgazdáknak is. Mindez azonban csak rész munka volt. Átfogó nagyszabású intézkedésekhez, melyek a birtok-megoszlást egészségesebben szabályozták volna, nem tudott eljutni. 1903-ban kész javaslata volt a kiterjedtebb telepítés és parcellázásra nézve. Törvénnyé tenni nem bírta. A munka azonban nem maradt abban. Idevágó tervének összefoglalása az a nagyon terjedelmes, mert 368 §-os törvényjavaslat, mely 1909-ben került a törvényhozás elé s amely a telepítés, ingatlanfeldarabolással és egyéb birtokpolitikai kérdésekkel foglalkozik. Célja a földbirtok arányos megosztását a telepítés és feldarabolás útján lehetővé tenni és siettetni. E mellett az ingatlanok árverését, a síkvidéki birtokoknak erdővel való kicserélését, az állami elővásárlási jogot, a földbirtoknak az eredeti birtokos vagy családja kezén való megtartását, haszonbérlo társulatok létesítését is hatáskörébe vonja. Gondoskodik középbirtokok teremtéséről, melyekre mint politikai tényezőkre is szükség van, de a középbirtok munkát is ad a törpebirtokos vagy teljesen vagyontalan munkásoknak. A járadék fizetése mellett vásárolt teleknél lehetővé akarja tenni, hogy a vásárló, még ha nem rendelkezik is nagyobb összeggel, a hozadékból fizethesse ki a birtok árát. Ez új ösztönzés a fokozott munkára és takarékosságra. A külföldön élő magyar honosok visszatelepítését különböző kedvezésekkel akarja előmozdítani. Intézkedik a járadéki kötvények kibocsátásáról. A haszonbérlo társaságok szervezése és működésének szabályozása különös részletességgel történik. A telepítési alapot a javaslat 12 éven át évi tizmillió, tehát összesen 120 millió koronával kívánta

dotálni és pedig legfőlebb 4%-os járadéki kötvények kibocsátása révén.

A munkálat hosszas, mert majdnem kilenc évi előkészítő munka után 1909-ben került a törvényhozás elé. Sokan örömmel és elismeréssel üdvözölték. A termelés emelésén kívül szociális eredményeket s a kisgazdaosztály megerősödését várták tőle. A kabinet napjai azonban meg voltak számlálva, a közjogi szempontok mellett újra elbukott a gazdasági érdek. A javaslat nemcsak hogy nem emelkedett törvényerőre, de még a bizottsági tárgyaláshoz sem jutott el. Mennyi elmaradt haszon, mennyi pozitív kár fakadt ebből!

Az elismerés Darányi Ignác iránt még csak fokozódik, ha reá lehet mutatni azokra a nagy nehézségekre, melyeket neki le kellett győzni, hogy a javaslat benyújtásához Ófelsége hozzájáruljon. A megokolásban nagy súlyt helyeztek annak kiemelésére, hogy a földművesosztály fejlesztése és erősítése, miután az adja a legtöbb és a legjobb katonát, milyen kíváncsatos katonai szempontból. Ezt Bécsben is kellően méltatta a király által meghallgatott katonai tekintély. Ellenben az az osztrák burokrata, akinek szintén hivatása volt véleményt mondani, mihamar arra a következtetésre jutott, hogy az igazi cél a magyarság erősítése, a többi mind csak másodlagos fontosságú. Darányi minden diplomáciai tudását mozgósítá, míg kínos és nehéz tárgyalások után sikerült elérni azt, hogy az ellenkezés elsimult s a királyi beleegyezés megérkezett. Mindez csak egyike volt azoknak a harcoknak, melyeket meg kellett vívni s amelyekről még beszélni sem lehetett.

Az 1907. XLV. t.-cikkbe foglalt cselédtörvény körül is nagy harcok fejlettek ki, melyeknek tűzét, mint a javaslat előadójának, közvetlenül volt alkalmam érezni. A birtokosság egy részét nem volt nehéz ellene hangolni, mert Darányi javaslata nem kevés terhet szándékozott vállaira rakni, másrészt a szociálisták, akiknek minden áldozat kevés volt, mit a birtokosságra raktak, minden követ megmozdítottak ellene. Egy kis csoport *Návay Lajos* és *gr. Esterházy Móric* vezetésével magában az alkotmánypártban igyekezett Darányi

javaslatát erősen módosítani. Darányi tárcáját kötötte hozzá s csak így sikerült javaslatát megmenteni s vele egyikét belejuttatni a törvénytarba a legokosabb szociális súlyú alkotásoknak.

A középbirtok lehanyaglása a minden hibája, gazdasági és erkölcsi fogyatkozása mellett is igen értékes középbirtokos réteg eltűnése, igazában csak ezután lesz érezhető. De sokak nézete szerint az 1918-iki összeomlás sem áll be, ha a vármegyékben még meg van a régi önbizalom, erő és az eszköz a központi hatalmat magukhoz kaparított uzurpálók ellen. Így haladva, el fogunk jutni Anglia sorsára, mely eltemette a *squirearchiát*, mi századokon át hatalmának és emelkedésének annyira értékes forrása vala. A föld új gazdája jobban gazdálkodhatik, mint a régi, okosabban élhet jövődelméből, de ha nem hajlandó vállalni a politikai és erkölcsi kötelességeket, melyek reá néznek, elveszett a társadalmi és állami rendnek az a támasza, amire éppen a legnehezebb időkben oly nagy szükség van. Olyan férfiakat, akik a jognak, igazságnak és az elnyomottaknak, de a nemzeti szabadságnak is áldozatos hivei, nem nevel az a társadalom, melyben az anyagi előnyökért vívott harcokat nem nemesítik meg fenköltebb törekvések. Feltűnő, bár kevesen vették észre, hogy a háborúban a magyar megyei hivatalnokok mennyivel kifogástalanabbak voltak, mint a híres osztrák bürokrácia, melynél az atavisztikus vonások már nem játszottak szerepet.

Darányi Ignác birtokpolitikája várja a befejezést, mert az 1920. évi XXXVI. t.-cikk ezzel adós maradt.

*

A nemzetek közötti érintkezés a közlekedés eszközeinek fejlődése és az igények szaporodása folytán igen nagy fontosságú lett a nemzetek gazdasági érdekeinek kezelése tekintetében. Vele együtt emelkedett a *vámpolitika* jelentősége is, mert az áruk cseréjét, a piacok biztosítását ez úton lehetett fejleszteni, illetőleg elérni. Erre szüksége volt és van a mezői gazdálkodásnak is, ha feleslegeit megfelelően akarja értékesíteni. Éppen ezért meg nem bocsátható mulasztás, hogy a múlt században a vámszerződések köté-

sénél jóformán csak az ipar és kereskedelem érdekeire voltak figyelemmel. Rendszerint csak ezeknek képviselőit, az ipar és kereskedelmi kamarákat vagy ezek megbízottait hallgatták meg. A mezőgazdasági érdekek elhanyagolása nem irható kizáróan a kormányzó férfiak terhére, mert része volt abban és pedig tán elhatározó része maguknak a földbirtokosoknak is, akik vagy éppen nem, vagy csak felületesen tárgyalták az idevágó kérdéseket. Jellemzésül fel kell hoznom azt, hogy hasonló mulasztást ír Smith Ádám a brit földbirtokosok terhére, amidőn azt mondja, hogy ők az ilyen kereskedelminek nevezett kérdéseknek intézését bizalommal engedik át maguknak a kereskedőknek, keveset törődve azzal, hogy — ilyen körülmények között — aztán nem egyszer kénytelenek a rövidebbet húzni. A megfejtés az, hogy a föld urai úgylátszik sehol sem fektettek oly súlyt az anyagi érdekek biztosítására, mint az u. n. merkantil rétegek. Nem csoda tehát, ha lassanként alólra kerültek.

Mikor a gazdaosztály, vagyis inkább ennek vezetői belátva a mulasztások súlyos voltát, igyekeztek befolyásukat érvényesíteni, ezt a mercantil körök sehogys nézték jószemmel. Megindultak a támadások, főképen az osztrák nagyipar részéről. Nálunk a kereskedelmi szerződések fontosságának az agrár körök részéről való felismerése csak a mult század utolsó éveiben következett be, addig az ipar és kereskedelem urai szinte korlátlan akarattal rendelkezettek e kérdésekben. Nagy változást jelentett a multtal szemben, mikor Ausztriában *Simitsch von Hohenblum* lovag megalapította Bécsben az ő vámpolitikai központját, nálunk megmozdult az Orsz. Magyar Gazdasági Egyesület és a földművelési minisztérium is kezdett előbb nem képzelt befolyást gyakorolni a mezőgazdaság érdekében.¹ Ez természetesen sokat jelentett más-

¹ *Simitsch* lovag egyike a legérdekesebb és értékesebb férfiaknak a letűnt Ausztria történetében. Fiatal és férfikorának java részét hazánkban élte át mint gyakorló gazdálkodó s életének csak második felében jutott el ahoz a meggyőződéshez, hogy a mezőgazdaság felvirágzása és fenntartása szervezkedés és okos vámpolitika nélkül nem érhető el.

felé is, nálunk azonban a monarchia kettős szerkezete mellett kettős mértékben fokozta a nehézségeket és azoknak a bécsi Burgban székelő vagy akörül csoportosuló befolyásos köröknek méltatlankodó bosszankodását, amelyek rendszerint a gyors és sima megoldást óhajtva, rossz szemmel tekintettek minden olyan új vállalkozást, mely ennek útját állhatta. Innen a türelmetlenség Darányi Ignáccal szemben, kit hiába fenyeget meg még Őfelsége neheztelésével is Aerenthal. Erre támaszkodtak az osztrák iparnak képviselői és napilapjaik amidőn — még itt-ott ma is — hangoztatják, hogy a háború indító oka Szerbia elkeseredése volt, az ellene folytatott és gazdasági érdekeit sértő vámpolitika miatt. A felületesek elhihették ugyan ezt, de a tájékozottak előtt nem titok, hogy a szerb politika igazi döntő tényezője Nagy-Szerbia megvalósítására és az ipar teremtésére irányuló törekvés volt. A mezőgazdasági érdekek csak alárendelt szerepet játszottak. Ezért nem léte-sült a vámunió, mit Andrassy Gyula gróf Szerbiának a

Kitartással, lángoló lelkesüléssel és kétségben nem vonható önzetlenségével sikerült neki a nemzeti törekvések által szétdarabolt Ausztria gazdanépét egytáborba gyűjteni, sőt igazi belső barátságba lépni azokkal a körökkel is, kiket a Lajtán innen hasonló célok vezettek.

Egyetlen férfiú erőfeszítéseire elég eredmény. A hatalom mit így megszerzett, nem egy minisztert kényszerített meghajlásra és *Simitsch* lovag a monarchia agráriusaira támaszkodva meggátolhatta az argentinaiussal megrakott hajóknak kiürítését a trieszti kikötőben. Darányi Ignáccal benső érintkezésben volt, iránta nagy és igaz tiszteletet érzett s a monarchia *első agrárius földművelési miniszterének* nevezte el. Nem kis dicséret oly férfiú részéről, aki első sorban osztrák hazafiu volt, de e mellett az őszinteség barátja. Büszkén és boldogan emlékezett meg arról, az elfeledhetetlenül szép napról, melyen Darányi Ignácot muthmannsdorfi otthonának parkjában vendégeként tisztelhetette. Úgy éreztem, hogy a pohárköszöntők, melyek ez alkalommal elhangzottak, a két nemzet további békés megértését készíték mindkettő érdekében elő. A háboru aztán elsöpörte ezt a reményt is. Hohenblum érdeme, mondja róla *Auersperg* herceg egyik munkatársa, hogy a szétdarabolt gazdasztályba beleoltá az együttműködés szükségességét és azt, hogy a nemzeti élet alapjainak megszilárdítása, a romboló és bomlasztó áramlatokkal szemben feladata és kötelessége. Ime a lelki rokonság alapjai közte és Darányi Ignác között.

berlini kongresszus után felajánlott, ezért helyeztek nagy súlyt a Szaloniki felé vezető vasútra, mi Szerbiát a monarchia befolyásától meg-fogja szabadítani.¹ Miután mindenáron ipart akartak fejleszteni a szerbek, igyekeztek maguk részére az ipar védelmét is biztosítani.²

Ugy látszik ezek a megfigyelések vezették Darányi Ignácot akkor, midőn Szerbiával szemben a gazdasági elzárkózás útjára lépett és elutasítá a kiegyenlítés politikáját.³

A szemrehányás, amit a vámszerződések elhanyagolása miatt a földbirtokosságnak tettünk, egyaránt érinti a Lajtán túli mezőgazdasági alakulatokat is. Milyen katasztrófális eredmények születtek ebből, mutatja az olasz borvámzáradék, amely az éles olasz versenyt lehetővé téve, a magyar szőlősgazdák érdekeit sokáig érzékenyen károsította. E vámkedvezmény előzményét még a mult század első felében kell keresnünk, mondja Ottlik Iván, Darányinak nagyrabecsült és tehetséges vámpolitikai munkatársa. Az 1846. évi nápolyi, az 1852. évi szardíniai szerződések borra igen kedvező vámmérséklést biztosítottak, amelyek 1888-ig érvényben maradtak. Ekkor csak a szerződésnek záró jegyzőkönyvébe került bele az a kikötés, hogyha az olasz borvám 5.77 lirára leszállíttatnék, mi újból megadjuk Olaszországnak a 3.20 frtos kedvezményes vámot. Ez a záradék, habár a változott viszonyok folytán szinte katasztrófális fontosságúvá lett, változatlanul belé került az 1892. évi V. t.-cikkbe, mely az Olaszországgal kötött új szerződést tartalmazza. Ez az alacsony vámtétel lehetővé tette Olaszországnak, hogy olcsó termékeivel a magyar piacot elárassza, ami annál pusztítóbb hatású volt reánk nézve,

¹ Risztics a skupstina 1880. évi június 5-iki ülésén.

² E fontos kérdés bővebb kifejtése a Magyar Gazdák Szemléjében. 1915 szept. okt számában.

³ Mily alaposak az osztrák merkantilisták vádjai látható abból is, hogy M. E. Durham, ki a háboru okait alaposan kutatta és mint angol javunkra nem elfogult *The Crime of Serajevo* című művében részletesen kimutatja, hogy a háborut előidéző okoknak minden szála a nagy szerb ideal felé vezetett. Gazdasági megfontolásokról nem tud.

mert a filoxera elleni küzdelem akkor javában folyt és erősen megterhelte a magyar szőlősgazdákat és drágítá bortermésünket, kiszolgáltatván azt az olcsó olasz borok versenyének. Ez ellen az OMGE és a magyar agrár csoport kitartó harcot és küzdelmet folytatott és erre támaszkodva Darányi, habár a külügyminiszter és az osztrák kormány az olasz kereskedelmi szerződésnél az ellenkező álláspontra igyekezett is helyezkedni, a régi szerződés felmondását 1903 végére keresztül is vitte. Ekkor következtek az emlékezetes római, illetőleg a Firenze felett fekvő valambrusai kolostorban 1904-ben folytatott több óra terjedő tárgyalások. Ezeknek befejezése már Tallián Béla miniszteriségének idejére esik, de úgy a miniszterelnök Tisza István gróf, valamint Tallián Béla, teljesen magukévá tették Darányi meg nem alkuvó álláspontját és sikerült is keresztülvinni, hogy a híres záradék a monarchia szőlősgazdáinak nagy örömeire megszűnt és csupán szűkkörű átmeneti enyhítések engedélyeztettek.

A Németországban erőteljesen nyilvánuló törekvés, mely a mezőgazdasági érdekek részére biztosítandó vámvédelemben kulminált, nehézzé tette a helyzetet az Osztrák-Magyar Monarchia, illetőleg ennek mezőgazdasági népessége szempontjából. Németország az 1903-ban lejárt kereskedelmi szerződést némi automatikus meghosszabbítás után 1905-re fel is mondotta, új vámtarifát iktatott törvénybe s ezen az alapon az oroszokkal új szerződést kötött, amely reánk nézve sok tekintetben káros volt.

Küzdelmes tárgyalások után 1905 elején sikerült az új osztrák-magyar-német kereskedelmi szerződést megkötni, mi reánk nézve jóval kedvezőlenebb volt a réginél, s rákényszerített bennünket, hogy keleti szomszédainkkal szemben érdekeinket az eddiginél nagyobb határozottsággal védelmezzük, aminek természetesen igen kellemetlen következményei voltak.

Ha ezekhez a nehézségekhez hozzávesszük azokat, amelyek Darányi Ignác figyelmét az őrlési forgalomnak megszüntetésénél, továbbá a fedezetlen határidőüzlet megtiltásánál, az argentinai hús behozatalának meggátlásánál

lekötötték, fogalmat alkothatunk magunknak arról, hogy a magyar földművelésügyi minisztérium akkori időben mily jelentőségre emelkedett azoknak a vámpolitikai és az ezekkel kapcsolatos kérdéseknek intézésénél, amelyekre előbb jóformán semmi befolyást sem gyakorolt.

Az 1907-ben törvénybe iktatott autonom vámtarifa megokolása utal arra, hogy a mezőgazdaságnak van legnagyobb szüksége a belföldi, azaz a monarchia határain belül levő piacok védelmére. Ezek a belső piacok a mezőgazdaságra nézve fontosabbak mint az iparnál, mely mozgékonyaságánál fogva magát könnyebben kárpótolhatja, új piacokat keresve és találva magának. A mezőgazdaságot a többi állam is mind erősebben védi, úgy hogy erre mi is reá vagyunk kényszerítve. Megfelelő védelmet nyújt az új tarifa az egyenlő elbánás elvénél fogva az iparnak is, azaz a védelem szintjét itt is, ott is egyenlően igyekezik megállapítani.

Ez Darányi Ignácnak és azoknak a munkatársainak érdeme, akikre akaratának keresztülvitelénél s a nem egyszer igen bonyolult részletek kidolgozásánál támaszkodhatott. Az általuk teremtetett új vámpolitika alapján a közgazdasági élet fellendült. Az agráriusnak nevezett vámtarifa védelme alatt erősödött az ipar, fejlett a kereskedelem és alig remélt mértékben szilárdult meg a belső piac, mi a fogyasztás emelkedése nélkül lehetetlen lett volna. Erős bizonyítéka ez annak, hogy a gazdasági élet biztosított fejlődését legkönnyebben a különböző foglalkozási ágak összehangzó és egyenletes fejlesztésével lehet elérni.

A vámpolitikai téren kívül volt még egy másik nagy sikere, amelynek révén befolyást gyakorolva a nemzetközi problémák tisztázására, nemcsak saját nevét tette ismertté, hanem becsülést szerzett nemzetének is.

A múlt század végén a közgazdasági kérdések közül alig volt mi nagyobb mértékben foglalkoztatta volna a politikusokat és közgazdasági tekintélyeket az amerikai mezőgazdaság versenyénél s Európa gazdáinak ebből folyó nyomott helyzeténél. A búzában való *túltermelés* majdnem olyan fenyegető volt, mint ma. Van-e túltermelés és mimó-

don lehetne segíteni a gazdákon? Ezeknek a kérdéseknek tisztázása vált annak az 1896-ban Darányi Ignác és gr. Károlyi Sándor által rendezett nagy gazdakongresszusnak feladatává, mely az ezredéves kiállításnak egyik legtöbbet érő eredménye lett.

A nagy gyűlés rendezésében részt vett Rodiczky Jenő, Hampl Antal és Paikert Alajos, a Mezőgazdasági Múzeum későbbi igazgatója, aki ezidőszerint azon fáradozik, hogy a Darányi Ignác által teremtetett Mezőgazdasági Múzeum mintájára az egyiptomi király meghívása alapján hasonló alkotással gazdagítsa a Pharaók birodalmát, magával vive azt az örökséget, mi Darányi Ignáctól szállott reánk.

A kongresszus tanácskozásaiban Európaszerte ismert tekintélyek vettek részt. E tanácskozások, amint érintettük, kiterjedtek a *termelésnek* s ennek keretében a már akkor is sokat hangoztatott *túltermelésnek* nagy problémájára, a *termékek forgalmának* szabályozására, a *vámvédelemre*, végül a *valutakérdésekre* is. A felszólalásokon kívül igen sok értékes vélemény érkezett be, melyek érvényüket még maig sem veszíték el teljesen.

A kongresszuson a szervezett és kellően előre készült német agráriusok nagy tért hódítottak a túltermelés és a fedezetlen gabonahatáridő-üzlet ellen irányzott támadásaikkal. *Levasseur Emil*, *Schmoller Gusztáv*, *Sering Miksa*, *Blondel György*, *Klapper*, *Molinari* és *Hohenblum* nevei mutatják, milyen sokat érő európai társaságot sikerült Darányi Ignácnak a magyar fővárosban összegyűjteni. *Levasseur* kijelentése szerint, melynek igazságát mások is elismerték, túltermelésről a termelő szempontjából akkor lehet szó, ha az árak a rendes színvonal alá süllyednek és a termelés nem jár haszonnal. A fogyasztó szempontjából akkor van túltermelés, ha a gabona egy része semmi áron nem értékesíthető. De ez nincs így. Ha a gazdák készleteiket el nem adják, ez az alacsony árak miatt van. De a fogyasztás mégis megtörténik, ennek folytán a nép jobban táplálkozik, a szeszgyártás emelkedik, a gabonát takarmányozásra is felhasználják. Ily értelemben nincsen túltermelés.

lés, sőt tartósan nem is lehet, mert ha nem lesz vevő, a gazdák csökkenteni fogják a termelést.¹

Foglalkozott a kongresszus a mezőgazdasági termékek nemzetközi forgalmának szabályozásával, ennek keretében a fedezetlen határidőüzlet reformjával. Az itt elhangzott vélemények abban csúcsosodtak ki, hogy az egyes országok gazdáinak vállalva és egyetértve kell közös érdekeik védelmére síkra szállani.²

Maig is nem egy tekintetben értékes az, mit a résztvevők a vámok hatására nézve elmondottak és nemcsak történeti értékű *Mollinarinak*, a *Journal des Économistes* nagynevű szerkesztőjének előadása, aki Bismarckot az európai vámuniónak azzal igyekezett megnyerni, hogy a *Zollverein* bizonyosága szerint az Unió gazdasági, kincstári előnyöket nyújthat a részeseknek, anélkül, hogy *sértené politikai függetlenségüket*.

A résztvevők közt az érintetteken túl ott látjuk szerepelni *Ruhlandot*, *Ch. W. Smith*, a fedezetlen határidőüzlet esküdt ellenségét, az amerikai *Lubint*, a római nemzetközi mezőgazdasági intézet gondolatának megvalósítóját, *Ploetzöt*, a *Bund der Landwirte* közbeccsülésben álló elnökét.

Fel kell említenem azt is, hogy ez alkalommal létesült *Károlyi Sándor* gróf főti kastélyában a három ország, t. i. a német birodalom, Ausztria és a magyarok között az agrár irányban dolgozó politikusoknak az az összefogása, mi fennmaradt egészen a háborúig és sok ellentétet kiegyenlítve értékes eredmények forrása lett a képviselt nemzetekre nézve. E szövetség magva az a fölfogás volt, hogy a foglalkozási ágak fejlesztésének arányosan kell történni, tehát a mezőgazdaságot, mely a szilárd fejlődésnek legbiztosabb támasza, legalább oly figyelemben kell részesíteni, mint az ipart és kereskedést, a XIX. század elkényeztetett kegyeltjeit. Ha ehhez a célhoz a háború előtt elég közel jutottunk, abban része van az 1896-os tanács-

¹ L. a Kongresszus főjelentését, II. kötet, 165. l.

² Roesike a *Bund der Landwirte* elnöke, II. k. 193. l.

kozásokból folyt akcióknak. A további reményeknek azonban véget vetett a kereskedelem érdekében folytatott világháború és a Clemenceau és társai nevét megörökítő u. n. versaillesi szerződések, melyek Európa közgazdaságát oda juttatták, hol ma van.

Az állatok egészségügyének javítása körül Darányi Ignác oly munkát végzett, mely külön méltatást igényel és pedig nemcsak a nemzeti gazdaság, hanem a szociális béke szempontjából is.

Az idevágó igazgatás újjászervezése szükséges volt az állatállományban rejlő nemzeti vagyon megóvása és gyarapításán kívül azért is, mert az állatok javarésze kis emberek kezén volt és van, úgy hogy ami e téren történik, az egy darabja az okos magyar szociális politikának. Egyszerűbb és biztosabb hatású annál, amivel az állam az ipar munkásainak bajain segíteni törekszik.

Ezt a kettős célt szolgálta első sorban az állatorvosképzés színvonalának emelése s ez úton kellő tudományos készségű szakemberek nevelése. Darányi Ignác az állatorvosi akadémia tanári karának javaslata alapján ez intézetet az 1899. év elején az egyetemekkel egyenrangú főiskolává szervezte át. A következő években pedig kieszközölte a doktori fokozat és cím adományozásának jogát, valamint a rektor számára a »magnificus« címét. Lehetővé tette a tanárok és a segéderők létszámának gyarapítását, az intézeti épületek kibővítését és újak létesítését, a fokozottabb tudományos kutató munkát. E reform eredményeképpen a főiskola rövid idő alatt a legelső hasonló intézmények sorába illeszkedett.

A tanári kar, jóltevője iránti hálája jeléül, Darányit az állatorvosi tudományok tiszteleti doktorává avatta.

A tudomány megbecsüléséből fakadtak a többi nagyszámú tudományos intézmények (kísérletügyi intézetek, földtani intézet) is, melyek ércnél maradandóbb módon hirdetik megalkotójuknak azt a mély államférfiúi bölcseségre valló fölfogást, hogy az ország mezőgazdaságát a tudományos kutató munka vívmányainak gyakorlati értékesítésével lehet legbiztosabban és legeredményesebben fejleszteni.

Ezekkel szorosan kapcsolatos volt az állategészségügyi igazgatás átszervezése az állatorvosi közszolgálat államosításáról szóló 1900: XVII. t.-c. megalkotásával. Az átszervezés szabatosná tette az állategészségügyi szolgálatot s ez úton eredményesebbé a járványok elleni küzdelmet s nemzetközi viszonylatban általános bizalmat keltett Magyarország iránt, így nagyon hatékonyan előmozdította a nemzetközi állategészségügyi egyezmények megkötését és biztos alapra helyezte az állatok és állati nyerstermének külföldre irányuló forgalmát. További fontos alkotás volt az Országos Állategészségügyi Tanács megszervezése.

A magyar *vizek szabályozása* és hasznosításánál Darányi Ignác szintén maradandó érdemeket szerzett. Már minisztersége előtt tevékeny részt vett a tiszavölgyi társulat ügyeinek vezetésében, és közreműködött korszakot alkotó vízjogi törvényünk megalkotásában. Mint miniszter befejezte a nagyszabású ármentesítési munkálatokat, a meglevő társulati árvédelmi töltéseknek a legmagasabb vízszínhez viszonyított kiépítését és az árvédelmi készütség megfelelő fejlesztését előrevitte. Nagy súlyt helyezett a Duna és Tisza szabályozására, hogy azok úgy hajózás, valamint vízlefolysis és jéglevonulás tekintetében a követelményeknek minél tökéletesebben megfeleljenek. De ezen kívül figyelemmel volt az állami kezelés alá nem tartozó folyók szabályozására is. A folyók csatornázásának fontos kérdését éles tekintettel felismerte és nagyszabású tanulmányokat végeztetett a Duna-Majna, Duna-Odera csatornák létesítése érdekében. Belső csatornáink, köztük a Duna-Tisza csatorna, szintén állandó figyelmének tárgyát képezték. A Bega csatornának rendezésére vonatkozó törvény az ő minisztersége alatt került tető alá, s ezzel a Bega csatornának a hajózás igényeihez való átalakítást nyert. A Rába szabályozó társulat vízrendezési munkálatainak befejezése, a Rába toroki Rábagát kiépítése az ő nevéhez fűződik. Hogy mennyire óhajtott hazánkban az öntözés ügyét előbbre vinni, mutatja az általa megalkotott törvény, mely öntöző társulatok alakítására és támogatására irányul. Éppen így szíven viselte a talajjavítások ügyét is. A kultúr-

mérnöki intézményt erőteljesen fejlesztette s annak szolgálatát a gazdaközönség részére hozzáférhetőbbé tette. Mindezekben a munkákban mint szakértőre és elsőrangú elismert tekintélyre Kvassay Jenőre támaszkodhatott, kit érdemeiért Vásárhelyi Pál mellé emelt a mérnöki kar és a nemzet közvéleménye.

Mindezeknek a mélyremenő és szétágazó rendszabályoknak sikeres keresztülvitele nem lett volna lehetséges, ha nem lettek volna oly munkatársai, akikre támaszkodhatott és akikben a kellő tudás az ügy iránti odaadással nem párosult volna. E tekintetben Darányi Ignácnak szerencséje volt, mert *Mezőssy Béla*, politikai államtitkárja, *Kvassay Jenő* a víziügyek, *Tormay Béla* az állattenyésztés, *Molnár István* a borászat, *Ottlik Iván* a vámpolitika, *Bartóky József* a szociálpolitika terén hivatva voltak, hogy miniszterük alkotó készségét saját tehetségükkel hathatósan támogassák.

A Magyar Gazdaszövetség vidéki nagygyűlései, amelyeknek elnöke nem egyszer Darányi Ignác volt, a nagy tömegek vonzódását tartották ébren és nevelői lettek a föld egyszerű fiainak is, ellátva őket azzal az anyaggal, mit a romjaiból életre ébredett ország törvényhozásában mint képviselők s az állami akarat végrehajtói hasznosítottak.

*

Pályájának vázolásánál lehetetlen ki nem terjeszkedni arra a munkára, mit egyházi téren végzett. Annál a benső viszonynál fogva, amelyben Tisza Kálmánnal, a dunántúli egyházkerület akkori főgondnokával állott, a dunántúli egyházkerületnek már korán, 1885-ben központi ügyészévé választották. 1892-ben Darányi Ignác egyike volt azoknak, akiket a dunántúli egyházkerület, mint rendes tagot a zsinatra küldött. Következő évben a pápai főiskola világi gondnoka lett s 1895-ben a konvent tagja. Így képviselte konventen és zsinaton a dunántúli egyházkerületet egész 1902-ig, amikor a dunamelléki egyházkerület főgondnokává választotta. Ekkor lemondott a pápai főiskola gondnoki tisztéről, de az egyházkerület, hogy a kapcsolatot

tovább is fenntartsa vele, örökös tiszteletbeli főiskolái gondnokká emelte. Dunamelléki egyházkerületi főgondnoki tiszte dacára is megtartotta komáromi egyházmegyei gondnoki tisztségét, amelyre 1897-ben választatott s amelyről csak 1906-ban mondott le nagymérvű elfoglaltságára való tekintettel (ekkor volt másodizben földművelésügyi miniszter).

Igy egyházi pályafutását a dunántúli egyházkerületben kezdette meg s ott mindvégig a legnagyobb megbecsülésben állott, úgy, hogy ha a dunamelléki egyházkerületben 1902-ben főgondnokká meg nem választották volna, kétségtelen, hogy Tisza Kálmán 1902 március 23-án bekövetkezett halála után ő lett volna a dunántúli egyházkerület főgondnoka.

A Dunamelléki ref. egyházkerületben főgondnoki hivataloskodásának 25-ik évét azon év őszén töltötte volna be, amelynek tavaszán itthagyt minket. Alig kell érinteni, hogy itt is buzgó, pontos és értékes munkás volt, ki felekezete jövőjét a belső megújulásban látta ugyan, de nem feledkezett meg ennek anyagi feltételeiről sem. A Baár- és Madas-alapítványok, valamint a theol. akadémia székházának megszerzése körül nem hervadó érdemek őrzik sikeres munkájának emlékét.

Darányi Ignác sokoldalú munkássága, eredményekben gazdag életének vezető gondolatai Széchenyi István hagyatékához fűződnek. Ez a magyar föld művelőinek, tehát a nemzet azon részének felsegítése volt, mi erre szétszórtság, szervezkedni nem tudása mellett már azért is reá szolgált, mert a nemzet gerince, a magyarság jó és rossz tulajdonságainak letéteményese és az lesz minden időkben. Kifejteni terényeit, visszaszorítani, ha lehet kiirtani hibáit szép, de nem könnyű feladat, hiszen egészen ezer év munkájának sem sikerült. Széchenyi a fokozatos és megfontolt haladás híve volt. Nem is lehetett más. Előtte főleg Anglia példája lebegett, amely ország politikája egészben véve konzervatív. Az angol nemzet, saját fiainak bevallása szerint, a változtatásoktól fél, sőt azokat legfőlebb szükséges rossznak tartja, amit lehetőleg ki kell tolni. Ha

már ki nem kerülhetõ, a nemzetnek komolyan átérzett vágyait lehet és kell megvalósítani, különben az új alkotás nem lesz hasznos, sõt talán életreképes sem. Az intézményeknek a nép szükségeibõl organikusan kell fejlõdni. Mi nem egy esetben másként cselekedtünk. Ártatlan felületességünkben azt hittük, elég a vágy és annak megvalósítása egy lelkesült törvényhozói megmozdulással. Feledtük, hogy csak az organikus, a multhoz kapcsolódó fejlõdés lehet egészséges.

Más politika nem a biztosított haladást jelenti, hanem visszaesést, pusztulást, ártatlan egyének elbukását, nagy és híres családok bomlását, elzúllását vonja maga után.

Nem nagy ok a dicsekvésre, hogy a 48-as átalakulás elõtt a király figyelmezteté a karokat és rendeket, felhíva õket, hogy részleteiben és komolyan foglalkozzanak a földesúri kártalanítás kérdésével, hisz az egész gazdasági élet jövõjérõl van szó. A figyelmeztetés elhangzott, a gyors haladás vágya által elkapott törvényhozók nem érték reá, hogy utódaik sorsával komolyan foglalkozzanak.¹

Az örsujfalusi urilak egyik szobájában Széchenyi Istvánnak sikerült képe függ. A 60-as évek elején, a nagy tragédia után azt Darányi Ignác, mint gimnázista rajzolta meg. Úgy sejtem, hogy ez volt elsõ érintkezése a legnagyobb magyarral s a vele foglalkozás közben éredett meg az elhatározás, hogy nyomába lép. Magunk részérõl nem tudunk senkit, ki e feladatot komolyabban vette volna, mint õ. Abban a korban nõve fel, amikor a szabadságot mindenek fölé emelték, természetes, hogy nagy súlyt kellett helyeznie a szabad és önkéntes társadalmi tevékenységre. Ennek folytán ott látjuk õt évtizedeken át szerepelni a budai születendõ református egyházközség szervezõinek társaságán kezdve, a Magyar Földhitelintézet és Vöröskereszt munkásai között. De nem lephet meg az, hogy tevékenységének legjavát mint aktív miniszter fejtette ki. Egyéniségébõl folyt, hogy a nagy gépezetet, mely rendel-

¹ Ez érdekes kérdésre nézve l. Bernát Gyula mûvét: A jobbágy felszabadítás eszme áramlatairól. Bpest, 1930.

kezésére állott, teljesen céljainak szolgálatába állítá. Tudjuk, hogy a kormányzás elvei korok és nemzetek szerint változnak, sőt változniuk is kell, mert a fejlődés ezt kívánja.

A XIX. században a szabadelvűség, az egyéni erők felszabadítása volt a vezető gondolat. Most az ellenkező irány érvényesül, a gyámkodásnak régi rendszere, a Colbert-féle mercantilismus újra ébred. Az állam feladatai kiterjednek mindenfelé, mert az egyéni erők elégtelenek a nehéz és bonyolult feladatok megoldására. E mellett hatalmas és mindinkább erősödő szervezetek alakulnak azzal az igénynyel, hogy reájuk és a bennük szervezett erőkre mulhatlan szükség van a haladás biztosítása végett, még ha ez az egyéni szabadság megszükitését, sőt letörését jelentené is. A trustök és hason alakulatok biztosítják a termelés fokozását, kiküszöbölnék sok, az előbbi állapotok közt ki nem kerülhető surlódást és összeütközést. De nem tudják orvosolni az iparosvilág elemei közt kifejtett diszharmóniát, a munkások elkeseredését az ember mechanizálása ellen, a szociálizmus, kommunizmus által teremtetett ellentéteket s a bolsevikieknek a lelki világra is kiterjedő pusztításait. Kevés súlyt helyezve az erkölcsi indítékokra, a döntő pillanatokban kénytelenek nélkülözni ezek támogató erejét.

Abban az időben, midőn Darányi Ignác munkáját megkezdette, ezeknek az irányoknak ereje legalább nálunk még nem volt nagy. Azt véltük, hogy az egyének szervezett kitartó munkája, ha azt az állam támogatja, csudákat művelhet, biztosíthatja a legnehezebb célok megoldását. Ez volt Darányi Ignác meggyőződése is. Ez a vörös fonál, mely munkásságán átvonul, az a szempont, melyből azt egyedül lehet helyesen megítélni. A politikusnak számolni kell kora igényeivel, vágyaival, e nélkül a meglevő erőket maga mögé sorakoztatni és felhasználni nem lesz képes. Valljuk meg, hogy nemzetünknel nem új az a hajlandóság, mit már Széchenyi is korholt, átengedni a feladat tövises, nehezebb részét, vele az alkotás dicsőségét is az államnak.

Darányi Ignác nagy népszerűségének egyik alapköve

az, hogy mint miniszter, hajlandó volt szakmájában szinte mindent magára vállalni és megoldani.

Alkotnívágyása sokszor alig ismert határt, hiszen annyi volt a mulasztás, tehát a teendő is. Ez a szent ihlet azokat szállja meg, kik nemesebb énjük tartalmát kiárasztva, ezzel szebbé vagy jobbbá és így értékesebbé akarják tenni az őket környező világot. De a sikerhez nemcsak a célok, hanem alkalmak és eszközök okos megválasztása is szükséges. Ennek azonban Darányi Ignác mestere volt. Kiérezte nemzetének még öntudatlan vágyait is.

Értékesebbé akarta tenni a magyar földet művelők munkáját s ezért tett sokat a hitelkérdés megoldására, főleg a szövetkezetek támogatása révén.

A magyar földbirtok tehermentesítéséről szóló dolgozatom, mi a Zálogba Tett Magyarország című tanulmányommal kapcsolatos, ösztönzése nélkül aligha valósult volna meg.

Méltányolta a termelő munka hatását, s amit szociális téren az ellentétek kiegyenlítése, a szakértelem és az irodalom fejlesztése körül elért, mind e cél felé irányult.

A munka megbecsülése és az általa elért eredmény nemzetek és társadalmak szerint különböző. Keletről nyugat felé haladva, értéke és ereje fokozatosan nő. Sohasem feledhetem azt a meglepetést, ami elfogott, amikor életemben először átlépve Orsovánál, illetőleg Zimonymál a határt, ad oculos demonstrálódott a távolság hazám és a Balkán civilizációja közt. Ellenben nálunk is meg volt, sőt bizonyos fokig meg van ma is, amit egy kiváló író az oroszokról mondott. Keletről jöve munkás és szorgalmas népnek tűnünk fel, mely időnként sokat tud és hajlandó is dolgozni, pl. a paraszt az aratáskor, vagy a hivatalnok sürgős szükség esetén, pl. mozgósításkor és háború alatt. Ha gyorsan menne, hajlandók lennénk feldönteni a világot egy rohammal. De hiányzik az a szabályos és folyamatos, nem lankadó munkára való készség, az apró időforgácsok és alkalmak felhasználása, nyugodt kitartás és makacs szívósság, ami nyugati szomszédaink erejének és emelkedésének egyik forrása.¹

¹ Mackenzie Wallace: Russia II. 283.

Darányi tudta és érezte, hogy itt még sok a teendő, de tudta azt is, mit jelent a szabadság és az a hajtó erő, mi a tulajdon érzetéből fakad. Ezért őrzé azt aggódó gond-
dal és csak azt a birtokpolitikát tartja helyesnek, mely érintetlenül hagyva a tulajdon szentségét, javára van a kis-, de a nagybirtokosnak, a vevőnek és az eladónak is. Szerinte csak így lehet teremteni olyan kapcsolatot az egyes rétegek között, ami lehetővé teszi a belső ellentétek elsimítását és a támadó ellenséggel szemben az egységes front létesítését. Irtózott a felforgató radikálizmustól, azt tartotta, hogy a gazdasági életben sincsen ugrás büntetés nélkül. Amikor nagy uradalmakat darabolt szét, nemcsak a kisembereken segített, hanem előmozdítani igyekezett a nagybirtokosok helyzetének javítását is.

Félt attól, hogy a lelkekben az erőszak dicsőítése foglaljon tért, de lehetővé tette, hogy a becsületesen szerzett fillérek révén birtokhoz és családi házhoz jusson a nincstelen.

A gazdasági erények fejlesztése legbiztosabb alapja a vagyoni emelkedésnek. Mert meg vagyon irva, hogy az emberiség fölfelé csak lépésről-lépésre, rendesen csak göröngyös utakon haladhat. Ez erőfeszítést, kitartást és türelmet kíván. Az e nélkül való optimizmus, a fiatal vér felángolása, az akadályok semmibevétele nem a sikernek tényezője, hanem a romlás forrása lehet. Sok tekintetben így jártunk mi is.

A nagy célok és a fogytékos eszközök, a fennrepülő vágyak és a hézagos tenniakarás közt mutatkozó hézagok pótlására irányul Darányi Ignác mindenre kiterjedő, még a legkisebb részletet is méltányoló, körültekintő munkája. Mit tett Darányi Ignác az alsó rétegek gazdasági tudásának gyarapítása, a népies oktatás fejlesztése körül, miként demokratizálta a gazdasági ismeretek terjesztését, bővebben elénk tárja *Magyar Kázmér az Országos Gazdasági Szakoktatási Tanácsban* elmondott megleghangu és lelkes emlékbeszédében, melyet a *Magyar Gazdák Szemléje* 1927. évi 5—6. száma közölt. Megemlékezik Darányi Ignácnak arról a hitvallásáról is, hogy lehet nálunk más érdekeket

a mezőgazdaság mellé állítani, de fölé semmit. Valóban, nem költői túlzás, amit egyik méltányolója róla elmond, hogy munkája nyomán »kopár szőlőhegyekről elillant az átok, megcsördült a nektár a friss venyigéken«. A harmónia, mit a munkás és a munkaadó, a kis-, nagy- és középbirtokos között helyreállítani folyton törekedett, nem csupán a társadalmi béke biztosítója, hanem fokozza a mezőgazdaság anyagi eredményeit is. Figyelme kiterjedt a testi munka mellett a lelki kielégültség megteremtésére is. Nemcsak azt akarta, hogy a jól művelt barázdákon gazdagabb termések fakadjanak, hanem arra is törekedett, hogy a föld urai és művelői gazdagok legyenek, munkaszeretet, takarékoság és a szolidaritás érzéséből fakadó elhatározásokban. Gazdaságilag erős, gyarapító és fenkölt kötelességtudással dicsekvő gazdaosztályt kívánt teremteni. Érezte, hogy az új rendnek a réginek bevált pilléreire kell nyugodni. Bármit is mondjanak róla, a mult és az a kor, melyben az anyagi haszon nem volt egyedül döntő, sok erkölcsi szépséggel dicsekedett. A jó földesúr és a hűséges jobbágy egymásra támaszkodhatott a megpróbáltatások napjaiban is. Enélkül e rend nem tarthatta volna fenn magát századokon át. Ehhez szükség volt igazság, jogérzet és kölcsönös megértésre, mert bűnökre és hazugságokra nemzetek létét alapítani nem lehet. Ez a fel-fogás vezeti Darányi Ignácot, mikor a borhamisítóknak hadat izen és a kérgestenyерű, de becsületes parasztot szárnyai alá fogja. A szociális békét a társadalmi igazságtalanságok kiküszöbölése, a nemzet egységét a választékok letörése révén igyekszik tökéletessé tenni. Gazdasági politikája tehát végső elemzésben erkölcsi elveket ural; annak az igazságnak szolgálatában áll, hogy a jog, igazság, lelkiismeretes munka, kötelességtudás, szóval a szív nemes érzései az emberi létnek nem üres és érték nélkül való diszítékei, hanem oszlopok és sarokkövek, melyeken a nemzeti lét bizton nyugodhatik. Ezért szükséges az erkölcsi reform, miről ma a helyzet urai, a franciák jobbjai annyit beszélnek, megállapítván, hogy ez az egyetlen, bár keserű orvosság a társadalmi bajok és nemzeti bűnök ellen. De

éppen mert keserű, nem igen nyúlnak hozzá. Jogokért cserébe kötelességeket vállalni sovány üzlet. Darányi Ignác épúgy mint mi is tettük a szövetkezeteknél, megkísérté gazdasági előnyök nyújtásával bizonyítani, hogy a tiszta erkölcs sokat ér s a becsületesség a legjobb politika.

Ezeket hirdette ő a fórumon és alkotásaival, a Magyar Gazdaszövetség nagygyűlésein, Örsűjfalu lombos fáin, nyíló virágai s asztalok hivatására emelt elhasznált malomkövei mellett. (Mily kedves szokás, hogy azokról a kövekről fogyasszuk az élet táplálékát, melyek segítettek lisztte örölni a búza magvát.) Ezt fogja nekünk hirdetni a tassi temető lombosuló fáival s a Darányi-múzeum előtt emelkedő szobor is.

Az emberek irtóznak az elmúlástól, a megsemmisülés lehetősége sötét és keserű érzelmeket szül. Ezért veszik igénybe a szó, az írás hatalmát, a márványt és bronzot emléküik megörökítésére. De mindezek, ha nem is oly gyorsan, mint az emberi hála és elismerés, mégis elmúlnak. De van, mivel ez nem történhet meg. Az, ki életét a lélek mélyén fakadó tiszta források gazdagítására, a társadalom és a nemzet erkölcsi megújulására használta fel, aki a mindennapi munkába bele igyekezett vinni a fenköltebb és tisztább törekvéseket és ezekkel megtisztítani és megneemesíteni azt, sub specie aeternitatis, az örökkévalóság útjain haladt, az örökkévaló erények munkása volt. Ha e szempontból nézzük, a földi sártól, portól, talán salaktól felszabadítva, Darányi Ignác alakja úgy fog előttünk állani, mint a becsület és odaadás athlétájáé, a jövőbe tekintő munka apostoláé.*

* A közel multban, ha a gazdaosztály válsága került szóba, sűrűn felhangzott az a vád, hogy mindennek forrása ez osztály maradisága, könnyelmű gazdálkodása és az, hogy munkája nem volt eléggé hathatós, nem haladt a korrallal. É a vádak szem elöl tévesztik azt, hogy mezőgazdasági termelésünk úgy a mennyiség, valamint minőség tekintetében szinte csodálatosan emelkedett. De ez a gazdaosztály hanyatlását meg nem tudta akasztani, az eladósodás ennek szóló bizonyítéka. Pedig 1871—1915-ig, azaz kereken majdnem 50 év alatt nálunk az eke alá fogott terület 18.2 millió kat. hold-

ról 22.5 millióra emelkedett és pedig a vizek szabályozása és az erdők irtása révén. E mellett a szemesek terméseredménye folyton javult s a jelzett 50 év alatt 48 millió q-ról 70-nél többre emelkedett fel. Az intenzív művelés terjed, az ugar csökken, helyét takarmánynövények foglalják le. A holdankénti eredmény magánál a búzánál több mint kétszeresre emelkedik. Történt pedig ez akkor, amidőn a filloxera és a sertésvész pusztított, az olasz borvámzáradék nyomta a bor-nak árát, amikor és pedig sokszor a tőzsde bűnei miatt drága volt a hitel s a nemzet értékesebb elemei szívesen cserélték fel a mezei gazdálkodást más, jövedelmesebb foglalkozással. Mennyire nem hozta meg e buzgó fáradozás a maga jutalmát, arra nézve bizonyosság a telekkönyvek C) lapjai, a vergődő nagybirtokosság, a tönkrement középbirtok, a kisgazdáknak kivándorlásra kész ezrei és százezrei. Ez adatok a *Köztelek* 1925. évi január 1-i számában jelentek meg. Még fájdalmasabban érinthet bennünket a mezőgazdaság hanyatlása, ha azt az ipar és kereskedelem helyzetével összemérjük. Az őstermelés jövedelme a Trianon előtti országban 5439 milliárd pengő, azaz az egész nemzeti jövedelemnek 64.40%-a volt. Csonka hazánkban pedig csak 2.266 milliárd, a nemzeti jövedelemnek 49.43%-a. Ellenben az ipar részesedése 23.24%-ról 37.12%-ra, a kereskedelemé 9.91%-ról 11.89%-ra emelkedett. Ezeket a számokat az 1928. év végéig terjedt utolsó három év átlaga alapján számította ki Fellner Frigyes *Csonka-Magyarország nemzeti jövedelme* című jutalmazott művében. A kép még inkább elsötétül, ha figyelembe vesszük azt, hogy mezőgazdaságunk jövedelme 1924/25-ben, a szanálás első évében 2.2 milliárd pengő volt, 1928/29-ben már csak 1.66 milliárd. Az igazi ár hanyatlás pedig csak ez után következett be, tönkretéve a gazdák minden számítását és reményét. A gazdák minden buzgalma és erőfeszítése sem volt elég ahhoz, hogy helyzetük biztosítassék.

Darányi Ignác országgyűlési munkássága.*

1881–84. országgyűlés.

Költségvetés 1882-re (részl.). III. 353. — Budapest kérv. a fővárosra rótt különleges terhek leszállításáért. IV. 164. — Temes-béga-völgyi vízszabályozási társulat ügyeinek állami kezelése és a Tisza-völgyet érdeklő egyéb intézkedések (előadó). VI. 223, 229, 230. — Köztisztviselők minősítése (előadó). VI. 257. — Meszlény Lajos, Justh György ifj., Bethlen Ödön gr., Nemeskéri Kiss Pál, Mészáros Nándor igazolása (előadó). VII. 10. — Uzsora- és káros hitelügyletek. IX. 202, 232. — Baross Gábor igazolása (előadó). XII. 385. — Költségvetés 1884-re (részl.). XIV. 263. — Szabadka-bajai vasút (előadó). XV. 68, 234, 237. — Munkács-beszkidí vasút (előadó). XV. 68, 244, 254. — Csaca-magyargácsországi vasút (előadó). XV. 70, 237, 238. — Tisza és mellékfolyói szabályozása, stb. (előadó). XV. 275, 358. — XVI. 21, 34, 37, 38, 50, 56, 57, 58, 273, 274. — Ármentesítés, 1881: LII. t. c. végrehajtása (előadó). XVII. 22. — Hatósági illetékességek, 1840: X. t. c. módosítása (előadó). XVII. 141, 210, 225, 216. — Szajol-kunszentmártoni vasút (előadó). XVII. 141, 199. — Ujszász-jászapáti vasút (előadó). XVII. 141, 199. — Marosludas-besztercei vasút (előadó). XVII. 141. — Csáktornya-Zágráb-zagorai vasút (előadó). XVII. 141, 199. — Szamos-völgyi vasútengedély okmányának kiterjesztése a Deés-besztercei és Deés-aknai vonalakra (előadó). XVII. 141, 204. — Államtisztviselői nyugdíjszabályzat, interpelláció. XVII. 226, 237. — Sövényháza-szegedi ármentesítő-társulat rendezése. XVII. 232.

1884–87. országgyűlés.

Nagyvárad-vaskóhi vasút (előadó). I. 206, 277. — Esztergom-nána-ipolysági vasút (előadó). I. 206, 276. — Duna-dévény-dunaradványi szakaszának szabályozása (előadó). III. 69. — V. 77, 95, 97, 110. — Állami tisztviselők nyugdíja. V. 124, 158, 169, 196, 202. — Rába s mellékfolyóinak szabályozása (előadó). V. 284. — VI. 62, 102, 116, 117, 121. — Lánchíd megváltása. VI. 134. — Vízjog. VI. 204, 233, 235, 238, 258, 260, 278, 281, 282. — Temes-Béga vízszab. Társ. VII. 109. — Országgyűlés tartalma. VII. 151, 162. — Mezőtúrtúrkevei vasút (előadó). IX. 226. — X. 3. — Taracsvölgyi vasút (előadó). IX. 226. — X. 3. — Marosludas-besztercei

* A római számok az országgyűlési napló kötetszámát, az arabszámok a lapszámot jelentik.

vasút (előadó). IX. 226. — X. 3. — Bihari vasút (előadó). IX. 226. — X. 3. — Vinkovcebreškai vasút (előadó). IX. 226. — X. 3. — Mátrai vasút (előadó). IX. 226. — X. 3. — Román vasúti egyezmény (előadó). IX. 226. — X. 9. — Általános postaegyesületi szerződés pótszerződése (előadó). X. 265, 345, 346, 347. — Postai megbízások teljesítése (előadó). X. 265, 347, 348. — Telekkönyvi betétek. XII. 337. — Sziklay Ede igazolása (előadó). XIII. 70. — Külföldi vasútak üzleteszközei mentesítése lefoglalás alól (előadó). XIII. 91, 138. — Mátrai vasút nováki szárnyvonala (előadó). XIV. 41. — XVI. 133, 134. — Budapest-szentlőrinci vasút (előadó). XIV. 41. — XVI. 133, 134. — Hajdunánás-büdszentmihályi vasút (előadó). XIV. 41. — XVI. 133, 134. — Varasd-lepoglavaocura-golubováci vasút (előadó). XIV. 41. — XVI. 133, 134. — Budapest-soroksári vasút (előadó). XIV. 41. — XVI. 133, 134. — Nyíregyháza-mátészalkai vasút (előadó). XIV. 41. — XVI. 133, 134. — Kúnszentmárton-szentesi vasút (előadó). XIV. 41. — XVI. 133, 134. — Héjjasfalva-székelyudvarhelyi vasút (előadó). XIV. 41. — XVI. 133, 134. — Nyitravölgyi vasút (előadó). XIV. 41. XVI. 135. — Költségvetés 1887-re (részl.). XIV. 386. — Szilágysági vasút (előadó). XVI. 263, 268. — Szigetkamara-rónaszéki-sugatagi vasút (előadó). XVI. 263. — Budapest-cinkotai vasút (előadó). XVI. 263. — Csata-lévai vasút (előadó). XVI. 263. — Szt. Anna-kisjenői vasút (előadó). XVI. 263, 266. — Polg. iskolai tanítók kérvénye tanári címért. XVI. 347. — Budapest-szentendrei vasút (előadó). XVI. 461. — Torontáli vasút (előadó). XVI. 461.

1887—92. országgyűlés.

Vasútak, helyérdekűek (előadó). II. 5, 20, 29. — Költségvetés 1888-ra (részl. — Előadó). II. 285, 299, 316, 317. — III. 202. — Kassa-oderbergi, északkeleti és magyargács-országi vasút állami biztosítása (előadó). IV. 327, 367. — V. 5. — Vaskapú szabályozása (előadó). V. 224, 269, 290. — Budapesti körvasút (előadó). V. 224, 263. — XXIII. 161, 187. — Italmérési jövedék (előadó). VI. 79, 150, 217. — Italmérési kártalanítás (előadó). VI. 292. — Mosztár-rámaszerajevói vasút. VII. 3. — Vaskapu szabályozási költségei. VII. 196. — X. 377. — Kassaoderbergi vasút kötvényei (előadó). IX. 206. — X. 386, 388. — Magyar-gácsországi és nyugati vasút átvétele (előadó). X. 368. — XI. 16. — Budapest-pécsi vasút megváltása (előadó). XI. 47, 55. — XIII. 347. — XV. 64. — Miniszteriumok elnevezése. XI. 74. — Költségvetés 1889-re (részl. — Előadó). XI. 392, 394, 401. — Magyar Földhitelintézet szabályozási költsönei (előadó). XII. 204, 365, 368, 369. — Ármentesítő Társulatokról szóló törvény módosítása (előadó). XII. 204. — XIII. 62. — Szegedi kölcsön (előadó). XIII. 60, 61. — Költségvetés 1890-re (részl. — Előadó). XIII. 373. — XIV. 298. — XV. 67, 81. —

XVI. 43. (Költs. tv.) XVII. 4. — Elnök tekintélye. XIV. 185. — Kassa-oderbergi, magyar északkeleti, magyar gácsországi vasút részére pénzügyi műveletek (előadó). XVI. 60. — XVII. 279. — Zágrábi vasúti állomás, stb. (előadó). XVI. 60, 330. — Vallás- és közoktatásügyi miniszterium helyiségei póthitel (előadó). XVII. 278. — Honvédelmi kiadások, 1889-ből fennmaradt összeg felhasználása 1889-ben (előadó). XVIII. 130. — Beleznay-kert eladása. XVIII. 130. — Északkeleti vasút beváltása (előadó). XVIII. 284, 443. — XIX. 54. — XXI. 167. — Győr-sopron-ébenfurti vasút (előadó). XVIII. 284, 444. — Pozsony-szombathelyi vasút (előadó). XVIII. 284, 445. — XIX. 54. — Máramaros-Sziget-szigetkamara, Szigetkamara-szlatinai, Szigetkamara-nagybocskói, illetve kisbocskói vasút (előadó). XIX. 54. — Arad-temesvári vasút átvétele (előadó). XIX. 54. — XXI. 167. — Költségvetés 1891-re (részl. — Előadó). XIX. 238, 262, 263, 265. — Métermérték tv. módosítása (előadó). XX. 307. — XXII. 68. — Erdély-részi Magyar Közművelődési Egyesület kérvénye sorsjegykölcsön iránt. XXI. 148. — Osztrák államvasút megváltása (előadó). XXIV. 290, 375. — XXV. 55, 65. — XXVII. 72, 204. — Dévai-brassói, stb. tanárok kérvénye illetményi ügyben. XXVI. 229.

1892–96. országgyűlés.

Igazoltatott 4. — Másodszor igazoltatott 510, 511, 528. — Osztályba soroltatott 5-be. 3. — 1-be 5. — 8-ba 118. — 6-ba 292. — 5-be 511. — VI. bíráló bizottság tagja. 7. — VI. bíráló biz. elnökévé vál. 8. — Válasz-felirati biz. tagja. 7. — Pénzügyi biz. tagja. 7, 119, 293, 459. — Vízügyi biz. tagja. 7. — 8. oszt. elnökévé vál. 119. — Ezredéves ünn. biz. tagja. 269, 357, 459. — Del. rendes tagja. 364, 480. — Orsz. Statisztikai Tanács tagjává kinevezte. 413. — Alelnökké vál. 458. — VI. bíráló biz. tagságról lemond. 460. — Földmiv. min. kinevezte. 496. — Lemond a képviselőségről 496. Lemond az alelnökségről 496.

Válaszfelirat I. 117. — Arany László választási ügye (előadó). II. 83. — Költségvetés 1892-re (részl. Előadó). IV. 91, 125, 141, 142, 143. — (Költs. tv.). IV. 294. — Költségvetés 1893-ra (részl.). VII. 228. — Orsz. középiskolai tanár-egyesület kérv. VII. 404. — Atzél Béla b. választási ügye (előadó). VIII. 3, 5, 49. — X. 273. — Állami tisztviselők és szolgák illetményei. VIII. 374. — Tiszaszabályozás XI. 23. — Budapesti két dunai hid (előadó). XII. 288, 379, 382. — Budapest előljárósága XIII. 337, 344. — József főherceg jubileuma XV. 139. — Francia képviselőházban történt merénylet. XV. 226. — Földművelésügyi bizottság XV. 408. — Házasságjog. XVI. 199, 219. — Költségvetés 1895-re (ált.). XX. 159. — (részl.) XXI. 444. — Bánffy-kormány beköszöntője. XXII. 12, 44. — Vajay István interpellációjára a mezei munkások helyzete tárgyában. XXVII. 209. — Molnár

Józsiás interpellációjára a kőbányai sertésvész ügyében. XXVII. 211. — Somogy megye, stb. kérv. a mezőgazdaság érdekeinek támogatása iránt. XXVII. 449, 456. — Makfalvy Géza interpellációjára a nagyatádi állami méntelep ménjeinél észlelt szembajok tárgyában. XXVII. 497. — Szőlők felújítása. XXVIII. 5. — XXXI. 171, 207, 223, 239, 241, 243, 247, 248, 250. — Bernát Béla interpellációjára a Franciaországban fellépett új szőlőbetegség tárgyában. XXVIII. 77. — Hont megye kérv. olcsó marhasó iránt. XXX. 25. — Költségvetés 1896-ra (részl.). XXX. 353. — XXXII. 11, 84, 92, 97, 99, 108, 109, 111, 112, 128, 136, 141, 143. — Lótenyésztési alap XXXII. 4.

1896—1901. országgyűlés.

Igazoltatott 4. — Osztályba soroltatott 5-be. 3, 5. — 1-be 220. — 8-ba 461, 615. — 9-be 568. — Lemond a földmiv. min. tárcáról 415. — Ujra kinev. 416.

Lótenyésztési alap I. 21. — Földművelésügyi miniszter működése 1894-ben és 1895-ben. I. 21. — 1896. ápr. 26.-iki népgyűlés kérv. önálló vámterület ügyében. III. 111, 113. — Ragadós tüdőlob kiirtása. III. 168. — Költségvetés 1897-re (részl.). IV. 79, 181, 188, 191, 197, 199, 211. — Monostorszegh-kupusztina-apatini öblözet ármentesítő társulattá történt alakítása. IV. 173. — Temes-Béga vízszabályozási Társulat. VI. 50. — Hock János interpellációjára az alföldi munkásmozgalmak ügyében. VIII. 68. — Sima Ferenc interpellációjára az aratási sztrájk ügyében. VII. 107. — Komlóssy Ferenc interpellációjára a Morva folyó szabályozása ügyében. VII. 215. — Wittmann János interpellációjára a hivatalos gazdasági tudósítások közzététele tárgyában. VII. 218. — Kötvények biztosítása. IX. 207, 219, 222. — Sima Ferenc és Hock János interpellációira az aratási sztrájk, illetőleg az alföldi munkásmozgalmak tárgyában. IX. 290. — Wittmann János interpellációjára a Nothsinal c. röpirat ügyében. IX. 377. — Inségesek segélyezése, Molnár János indítv. X. 61. — Sima Ferenc interpellációjára az inségesek segélyezése ügyében. X. 95. — Barta Ödön interpellációjára a máramarosi kincstári erdők fatermékeinek értékesítése tárgyában. X. 173. — Munkaadók és mezőgazdasági munkások közti jogviszonyok szabályozása. X. 207, 316, 353. — XI. 357, 360, 362, 366, 368, 371, 372, 373, 378, 379, 380, 382, 384, 385, 387, 388, 389, 391, 392, 394, 396, 400, 401, 403, 407. — Közép-Duna szabályozása. XI. 265. — Költségvetés 1898-ra (részl.). XII. 364, 413. — (Költségv. tv.). XIV. 141, 281. — Erdők állami kezelése. XIV. 329. — XV. 315. — Rohonczy Gedeon interpellációjára a földművelési miniszternek a vetések állásáról szóló ideiglenes jelentése tárgyában. XV. 133. — Hitelszövetkezetek. XVI. 108, 137. — Földművelésügyi minisztérium működése 1897-ben. XVII. 106. — Bolgár Ferenc interpellációjára borhamisítások tárgyában. XVIII. 222, 223. — Boda Vilmos interpellációjára a bortörvény módosítása tárgyában. XVIII. 222,

223. — Sághy Gyula interpellációjára az Engel-féle pécsi cég állítólagos borhamisítása ügyében. XIX. 58. — Mohács-kölkedi öblözet ármentesítő társulattá alakulása. XXI. 127. — Margittaszigeti öblözetnek ármentesítő társulattá alakítása. XXI. 127. — Költségvetés 1899-re (részl.). XXI. 293, 310. — Szabó István interpellációjára a legutóbbi árvíz tárgyában. XXIV. 15. — Feszty Béla interpellációjára a vág-balparti ármentesítő- és belvíz szabályozó társulatnál fennforgó bajok tárgyában. XXIV. 15. — Gazdasági munkavállalkozók és segédmunkások. XXIV. 104, 161. — Vizimunkálatoknál az út és vasútépítésnél alkalmazott napszámosok és szakmányosok. XXIV. 104, 161, 165, 166. — Molnár János interpellációjára a vág-balparti ármentesítő társulat ügyében. XXIV. 175. — Papp Elek interpellációjára a kőbányai sertésletiltás tárgyában. XXIV. 246. — Kolozsmonostori gazdasági tanintézet területének biztosítása. XXVI. 11. — Egán Ede ruthén kormánybiztos beszéde. XXVI. 340, 430. — Költségvetés 1900-ra (részl.). XXVII. 236. — XXVIII. 29, 39, 41, 43, 47, 51, 53. — Állatorvosi közszolgálat államosítása. XXIX. 9, 221, 227, 228, 229, 231. — Dohánytermelők és dohánykertészek közti jogviszonyok szabályozása. XXIX. 74, 166. — Erdőmunkások. XXIX. 74, 166. — Birtokos és gazdatiszt közötti jogviszonyok szabályozása. XXIX. 166. — XXX. 33, 37, 41, 42, 44, 45, 46, 47. — Közérdekű öntözőcsatornák létesítése. XXIX. 210. — XXXI. 63, 84, 86, 89, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 100. — Gazdasági munkás- és cselédsegélypénztár. XXIX. 210, 248, 251, 253, 254, 256, 257, 258. — Napirendvita, Barta Ödön indítványa. XXXIII. 87. — Költségvetés 1901-re (részl.). XXXIII. 144, 147, 181, 190, 194, 199, 210, 215, 218, 220. — Barta Ödön interpellációjára a ruthén akció ügyében. XXXVI. 282. — Páder Rezső interpellációjára az üregi nyulak által okozott kártételek ügyében. XXXVI. 453. — Visontai Soma interpellációjára: szőlőkarók szállítási kedvezménye tárgyában. XXXVI. 454. — Molnár Józsiás interpellációjára az 1871. évi arányosítási törvénynek a székely érdekeket sértő intézkedései tárgyában. XXXVII. 14. — Molnár Józsiás interpellációjára az 1879. évi XXXI. t.-c. végrehajtásából a székelyekre háruló károsodások tárgyában. XXXVII. 14.

1901—1906. országgyűlés.

Igazoltatott 4, 7. — Osztályba soroltatott 3-ba 5. — 4-be 130. — 2-be 424. — Lemondása földművelésügyi miniszteri állásáról. 293, 321. — Földművelésügyi miniszterre újból kineveztetett. 295. — Delegáció rendes tagja. 345, 426. — Összeférhetetlenségi ítélő bizottság tagja. 427.

Sebess Dénes interpellációjára a tagosítási törvény módosítása tárgyában II. 64. — Csorbatői birtoknak az államkincstár részére történt megvásárlásának jóváhagyása. II. 102. — IV. 114, 117. — Haydin Imre interpellációjára a felvidéki

takarmányhiány tárgyában. III. 172. — Költségvetés 1902-re (részl.). IV. 287, 311, 319, 326, 340, 346, 367, 394, 399, 407. — Bedőházi János interpellációjára a székely kormánybiztos ki-nevezése tárgyában. VI. 415. — Gazdasági munkás- és cseléd-segély-pénztárról szóló 1900:XVI. t.-c. kiegészítése. VII. 53, 250. — Bega-csatornának a Temes-begavölgyi vízszabályozó társulat ármentesítése érdekében is szükséges rendezése. VII. 78, 332. — Kovács Gyula interpellációjára az alsó-szabolcsi tiszai ármentesítő társulat ártérfejlesztési ügyében. VII. 195. — Szederkényi Nándor interpellációjára a gazdasági és cseléd-rokkant- és nyugdíjpénztár általánosítása tárgyában. IX. 217. — Gresskowitz Vilmos interpellációjára Szeben vármegye területén fellépett száj- és körömfájás ellen alkalmazott hatósági intézkedések tárgyában. XI. 79. — Kovács Pál interpellációjára Ármentesítések és járulékok tárgyában. XII. 163. — Debrecen sz. kir. város, Bereg, Szabolcs, stb. vármegye kérvénye a bor-italadó leszállítása, illetve eltörlése iránt. XII. 230. — Somogy, Borsod stb. vármegye kérvénye a cigányügy rendezése iránt. XII. 233. — Interpelláció elhalasztása miniszter távolléte miatt. XIV. 143. — Interpelláció kitörlése az interpellációs könyvből. XIV. 143. — Szombathy György interpellációjára az arad-megyei nagyhalmágyi és borossebesi járások gazdasági üzem-terveinek revíziója és az itteni hegyvidéki román nép inség-viszonyai tárgyában. XIV. 225. — Indemnity meghosszabbí-tása 1903. augusztus végéig. XV. 65, 70, 96. — Pozsgay Miklós interpellációjára a bogysiszlói Dunapart kikövezése tár-gyában. XV. 152. — Mentelmi ügyek napirendretüzése. XV. 371. — Dunai halászat védelme és kihasználása tárgyában Romániával kötött egyezmény becikkelyezése. XVI. 198. — Szabó István interpellációjára Rába-szabályozás rendezése tár-gyában. XVI. 240. — Haydin Imre interpellációjára Vág és mellékvízeinek áradása tárgyában. XVII. 294. — Bartal Aurél interpellációjára Pozsony megyei Alsó- és Felsőnyárasd, Vá-sárút és Vámosfalu községnek vízkára ügyében. XVIII. 39. — Esterházy Mihály gr. interpellációjára Pozsony megyei Nád-szeg község vízkárosultjai ügyében. XVIII. 39. — Udvary Ferenc interpellációjára Nádszeg község árvízveszedelme tár-gyában. XVIII. 39. — Állami birtokvételek a Tátrában. XXIV. 71.

1906—1911. országgyűlés.

Igazoltatott. 4, 13. — Osztályba soroltatott. 8-ba 5. — 6-ba 200. — 9-be 313. — Földművelésügyi miniszterré kinev. 1. — (Lemondása 451.) — Újra kinev. 453, 454. — Lemon-dása 455.

Német birodalommal 1905. január 25.-én kötött állat-egészségügyi egyezmény becikkelyezése. I. 43. — Olaszország-gal 1906. február 14.-én kötött állategészségügyi egyezmény becikkelyezése. I. 43. — Svájjal 1906. március 9.-én kötött állategészségügyi egyezmény becikkelyezése. I. 43. — Kül-

kereskedelmi és forgalmi viszonyok rendezése. I. 144. — Költségvetés részletes tárgyalásának sorrendje. II. 101. — Kecskeméti Ferenc interpellációjára békési arató-munkássztrájk ügyében. II. 173. — Költségvetés 1906-ra (részl.). II. 217, 223, 228, 240, 245, 250. — Kmetty Károly interpellációjára löversenyfogadások és egyéb szerencsejátékok korlátozása tárgyában. IV. 221. — Költségvetés 1907-re (részl.). IV. 327, 398, 405, 409, 414, 431. — V. 11. — Pinceszövetkezeteknek az 1904. évi XIV. t.-c. értelmében kamatmentes állami kölcsönnel való támogatására engedélyezett kétmillió korona felhasználása. IV. 345. — Személyes ügye Lázár Pállal. IV. 349. — Ipari, gyári és kereskedelmi alkalmazottak betegség és baleset esetére való biztosítása. VI. 446. — Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet létesítése iránt 1905. évi június 7-én Rómában kötött nemzetközi egyezmény becikkelyezése. VII. 27. — Marokkói sáska irtása. VII. 139. — Szemerecsányi György interpellációjára Borosháza és Hegyesmajtény trencsénmegyei községek lakosai ellen kiírt bírói árverések tárgyában. VII. 234. — Gazda és gazdasági cseléd közötti jogviszony szabályozása. VIII. 4. — IX. 114, 118, 119, 120, 121, 123. — X. 4, 6. — Gazdasági munkaházak építésének állami támogatása. VIII. 4. — IX. 193, 318, 327, 333, 346, 350, 351, 352, 357, 359, 362, 367, 371, 373, 376, 377, 378, 405, 415, 423, 426, 475, 477, 479, 481, 483, 487, 499, 505. — Meczner Béla interpellációjára Latorca és Tice között fekvő árvízzel sújtott községek érdekeinek megóvása tárgyában. VIII. 367. — Vlád Aurél interpellációjára bukovinai csángók visszatelepítése ügyében. VIII. 370. — Személyes ügye Bródy Ernővel. IX. 210. — Szabó István (zámolyi) interpellációjára györmegyei Alsószigetközben a belvizek áradása által okozott károk tárgyában. IX. 235. — Posgay Miklós interpellációjára Pestmegyei vadvizek lecsapolása tárgyában. X. 336. — Hirtenstein Lajos interpellációjára szernyei vízrendező és belvízszabályozó társulat által épített és kárt okozó csatorna ügyében. X. 337. — Quóta-bizottság kiküldése 1907-ben. X. 491. — Rudolfsgnádi ármentesítő- és belvízlecsapoló társulatnak nyújtandó rendkívüli segély. XV. 5. — Vízi beruházások. XVIII. 59. — XXI. 58. — Költségvetés 1908-ra (részl.). XVIII. 461, 467, 469, 471, 482, 488, 494. — Állattenyésztés fejlesztése. XIX. 416. — Szeszadó, valamint a szesztermeléssel együttesen készített sajtolt élesztő megadóztatása, továbbá a szeszkontingens megállapítása. XX. 33. — Borhamisításnak és a hamisított bor forgalombahozatalának tilalmazása. XXI. 44, 213, 215, 220, 226, 228, 232. — Költségvetés 1909-re (részl.). XXII. 22, 28, 33, 36, 38, 45, 52, 74. — Bella Mátyás interpellációjára Liptó vármegyében dúló ragadós marhabetegség tárgyában. XXII. 426. — Molnár János interpellációjára tejszövetkezetek cégjegyzése tárgyában. XXII. 427. — Telepítés, ingatlan feldarabolás és egyéb birtokpolitikai intézkedések. XXIV. 502. — Sümei Vilmos interpellációjára Csík vármegyei takarmányinség és a vármegye egyes helyein fenyegető éhínség ügyében. XXV. 213.

1910—1915. országgyűlés.

Igazoltatott 4, 10. — Osztályba soroltatott. 8-ba 5. — Földművelésügyi biz. tagja. 735. — Regnicoláris biz. tagja. 754. — Lemond. 784. — Összeférhetetlenségi ítélő biz. tagja. 735. — Pénzügyi biz. tagja. 735. — Lemond. 784.

Szerbiával 1910. évi július hó 14/27-én kötött kereskedelmi szerződés becikkelyezése. III. 200. — Személyes ügye Sándor Pállal. III. 288. — Montenegróval 1911. január hó 24-én (február hó 6-án) kötött kereskedelmi és hajózási szerződés és az ahhoz tartozó »Nyilatkozat« becikkelyezése. XIV. 176, 200. — Háború esetére szóló kivételes hatalom igénybevétele (6.-ik jelentés). XXXV. 124.

Darányi Ignác főrendiházi beszédei.**1896—1901. országgyűlés.**

Pénztézetek által kibocsátott némely kötvények biztosításáról (parcellázás). I. 151. — Munkaadók és mezőgazdasági munkások közti jogviszony. I. 187, 192—193. — Állami költségvetés 1898-ra. II. 24. — Interpellációra adott válasz (aratási szerződések); Hitelszövetkezetek. II. 81—83, 99—101. — Állami költségvetés 1899-re. III. 83—85. — Állami költségvetés 1900-ra. IV. 96—97. — Interpellációra adott válasz (szőlővesszőkkel való visszaélések). V. 28—29. — Birtokos és gazdatiszt közti jogviszony. — Dohánytermelők és kertészek közti jogviszony. V. 62—66. — Állami költségvetés 1901-re. V. 121—122. — Interpellációra adott válasz (ojtványkereskedők). V. 183—184.

1901—1906. országgyűlés.

Állami költségvetés 1902-re. I. 101—102. — Gazdasági munkás- és cselédpénztár. I. 151—152. — Gazda és gazdasági cseléd közti jogviszony. I. 187, 192—193.

